

Mato Sorkočević i njegova pjesma o dolasku Francuza u Dubrovnik

Irena Bratičević

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za klasičnu filologiju
Ivana Lučića 3, HR – 10000 Zagreb
irena.braticevic@ffzg.hr

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 13. 7. 2021.

Prihvaćeno: 8. 11. 2021.

821.163.42-13.09

Sažetak

U Državnom arhivu u Dubrovniku u Osobnom arhivskom fondu Miha Messija sačuvan je rukopis anonimne latinske pjesme o dolasku francuske vojske u Dubrovnik 1806. i ukinuću Dubrovačke Republike 1808. godine. Ta je dosad nezapažena pjesma neposredno i intrigantno svjedočanstvo o sudbonosnim događajima koji su početkom 19. stoljeća zadesili stanovnike grada i okolice. U radu se pjesma interpretira i atribuiru Matu Sorkočeviću (1763. – 1841.) te se donose novi podaci za njegovu biografiju.

Ključne riječi: Mato Sorkočević, Dubrovnik, Dubrovačka Republika, francuska okupacija, novolatinska književnost, hrvatska književnost, rukopis

Uvod

Propast Dubrovačke Republike nakon više stoljeća neutralnosti, suvereniteta i prosperiteta pod vodstvom aristokratskog staleža događaj je opisan u kasnijim historiografskim, ali i u onodobnim narativnim i književnim izvorima. U tematu *Dvjesto godina poslije*, kojim se 2008. godine obilježilo kraj male i nekoć moćne dubrovačke države, navedeni su dosad poznati, objavljeni ili još uvijek neobjavljeni narativni izvještaji o prijelomnim zbivanjima: ulasku francuske vojske na čelu s generalom Lauristonom u grad i rusko-crnogorskim napadima na Dubrovnik i okolicu 1806. te Marmontovu formalnom dokidanju Republike 1808. godine.¹ Riječ je mahom o proznim tekstovima, pisanim talijanskim, hrvatskim, francuskim i latinskim jezikom, raznovrsnima po formi, od dnevničkih zapisa do službenih izvještaja austrijskoga konzula njegovoj vladi. Među njima se kao pjesnički tekst izdvaja latinska elegija Urbana Appendinija u kojoj je autor dao detaljan opis stradanja stanovništva u gradu i okolini tijekom rusko-crnogorske opsade i bombardiranja.²

1 Stjepan Ćosić, „Slom Dubrovačke Republike prema iskustvima suvremenika“, *Dvjesto godina poslije* (temat), *Kolo* 2 (2008), 143–146.

2 *Elegia ad S. Blasium quo tempore durissima hostium obsidione premebamur*, tiskana u: Urbano Appendini, *Urbani Appendini cler. reg. scholarum piarum et in Lyceo Ragusino philosophiae ac matheseos*

Tim tekstovima vrijedi pribrojiti i dosad neuočenu dulju latinsku pjesmu sačuvanu u rukopisnoj ostavštini dubrovačkog liječnika i proučavatelja povijesti Miha Messija.³ Iako najvjerojatnije nije sačuvana u cjelovitom obliku, pjesma pruža osoban pogled iz vlasteoske perspektive na francusku okupaciju Dubrovnika i na unutarnju dinamiku zbivanja obilježenu napetostima između vlasteoskog i građanskog sloja. Na rukopisu nije navedeno ime autora, no smatram da je, kako ću kasnije pokazati detaljnije, pisan rukom Mata Sorkočevića (1763. – 1841.), da je on i autor pjesme te da pojedinosti iz samog sadržaja pjesme njegovo autorstvo nedvojbeno potvrđuju.

Mato Sorkočević zabilježen je u literaturi kao pjesnik prigodničar, ali mu pjesme sve donedavno nisu bile proučavane.⁴ U kontekstu kako njegova nevelikog opusa tako i latinističke književnosti u Dubrovniku u prvoj polovici 19. stoljeća, pa i s obzirom na spomenute izvještaje suvremenika, njegova pjesma o dolasku Francuza u Dubrovnik zauzima sasvim osobito mjesto. No budući da su i on sam i njegov opus do danas nedovoljno istraženi, u radu prije govora o samoj pjesmi iznosim nove pojedinosti za Sorkočevićevu biografiju i nove spoznaje o njegovim povijesnim i književnim interesima. Pritom ću za veći broj rukopisa o kojima je riječ tvrditi da su pisani Sorkočevićevom rukom koja do sada u literaturi nije bila identificirana ni opisana. Polazište za usporedbu rukopisa bila su mi četiri pisma koja je Sorkočević slao dubrovačkoj Vladi 1785., 1786. i 1791. godine (Slika 1).⁵ Pokazat će se da su istim rukopisom pisani još neki „ovjereni“ dokumenti, o kojima će kasnije biti više riječi: četiri ugovora s njegovim potpisom, životopis s njegovim imenom i naslovom *Epoche mie* (Slika 2), pjesma s njegovim imenom u potpisu poslana kao pismo te zapis uz koji je netko naknadno zabilježio da ga je pisao Sorkočević. Njegov je rukopis sitan, s blago krivudavom osnovnom linijom, općenito je nakošen udesno, od čega pojedina slova mjestimično odudaraju. Neki oblici – kao učestalo *dugo s*

professoris carmina; accedunt selecta illustrium Ragusinorum poemata (Dubrovnik: Typis Martecchinianis, 1811.), 69-79; Ćosić, „Slom Dubrovačke Republike“, 151-154, gdje je dan prijevod odabranih dijelova. Vidi i: Ivan Kasumović, „Pjesme Urbana Appendinija i s njima izdana antologija dubrovačkih latinskih pjesnika“, *Rad JAZU* 174 (1908), 23-24.

- 3 Državni arhiv u Dubrovniku (Hrvatska). HR-DADU-280/5 Osobni arhivski fond Miho Messi (dalje: HR-DADU-280), Pjesma o dolasku Francuza u Dubrovnik i druge latinske, talijanske i francuske pjesme. Miho Messi bio je po struci liječnik, na službi prvotno u Splitu, a zatim četrdeset godina u Cavtatu. Bavio se proučavanjem dubrovačke prošlosti te je imao nakanu objaviti povijest Dubrovnika od osnutka do 15. stoljeća, za koju je 1855. godine tiskao i poziv na pretplatu, no na koncu u tome nije uspio. U ostavštini se nalaze njegovi rukopisi ponajviše povijesnog sadržaja, koncepti i bilješke, korespondencija te prijepisi književnih i historiografskih djela raznih autora.
- 4 Njegove kraće pjesme prikazane su u radu: Lidija Barić, „Latinske pjesme Mata Sorkočevića“ (diplomski rad, mentorica: Irena Bratičević, Sveučilište u Zagrebu, 2020.), koji sadrži interpretaciju i transkripciju odabranih pjesama na temelju rukopisa: Znanstvena knjižnica Dubrovnik (Hrvatska). ZKD 807 Sorkočević, Mato Nika: Poemata (prijepis Luke Pavlovića).
- 5 HR-DADU-7 Acta et diplomata (dalje: HR-DADU-7), 3.8 Diplomata et acta, 18. stoljeće, sv. 197, 3389/7, 146 (1785.); 3389/7, 147 (1785.); 3389/7, 193 (1786.); 3389/8, 28 (1791.).

bez obzira na položaj u riječi, također često *r* koje na dnu ima vodoravan potez što ga veže sa sljedećim slovom, *u* vrlo slično slovu *v* (osobito iza *q*-), *g* i *o* bez „trbuha“ u srednjem pojasu, svodasti spojevi (primjerice između *o* i *l*), gornji potez u *E* i *G* izbačen udesno te drugi dio znatno niži od prvog u slovu *M* – ostaju karakteristični i kada mu se rukopis mijenja zbog brzine pisanja ili protoka vremena. Ovom ću opisu pri dokazivanju autorstva pjesme pridružiti analizu i usporedbu pojedinih specifičnosti njegova poteza.

Podaci za biografiju

Osnovne podatke o Sorkočeviću i njegovu životu dao je Nenad Vekarić u dosad jedinoj biografskoj natuknici koja je posvećena ovom vlastelinu, latinskom pjesniku i poznavatelju povijesti Dubrovačke Republike.⁶ Mato-Baldo Nikolin Sorkočević (Dubrovnik, 1763. – Dubrovnik, 1841.) pripadao je ogranku vlasteoskog roda Sorkočević s nadimkom Debo, a 1789. godine oženio se Magdom Nikolinom Bunić s kojom je imao šest sinova i četiri kćeri.⁷ Vekarić navodi da je Sorkočević 1781. primljen u Veliko vijeće i da je u godinama 1804. i 1805. bio na dužnosti kneza; da je politički pripadao struji oligarha; da je sudjelovao na posljednjem sastanku dubrovačke vlastele u siječnju 1814. i potpisao prosvjed protiv austrijskih vlasti iste godine te da se „vjerojatno sklonio na neki od dubrovačkih otoka pod britanskom zaštitom“.⁸

Ta se temeljna biografija Mata Sorkočevića može nadopuniti detaljnijim podacima koje je ostavio on sam ispisavši svojevrzni *curriculum vitae* na praznim stranicama jednoga primjerka dubrovačke zakonske knjige *Liber croceus* (Žuta knjiga) koji je bio u njegovu vlasništvu (danas u Arhivu Male braće u Dubrovniku, rukopis 246). Podaci sežu do 1808. godine, a odnose se na njegovo školovanje, ženidbu, službe koje je obavljao u Republici i poslanstva u kojima je sudjelovao u najturbulentnijim, posljednjim godinama njezina postojanja. U odjeljku o školovanju Sor-

6 Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 6: *Odabrane biografije (Pi – Z)* (Zagreb; Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2015.), 215–216.

7 Vekarić kao datum njihove ženidbe navodi 11. siječnja 1788. godine; *isto*, 215. Međutim, u autobiografskom zapisu o kojem će uskoro biti riječi Sorkočević je zabilježio da su se zaruke održale u studenom 1788., a vjenčanje 11. siječnja 1789. godine. Vekarić je pogrešnu godinu najvjerojatnije preuzeo iz upisa u matici vjenčanih. U upisu, unesenom 12. svibnja 1789., stoji da su Mato Sorkočević i Magda Bunić, udovica Melkiora Gučetića, stupili u brak „die 11 proxime elapsi Ianuarii 1788“ (Arhiv Dubrovačke biskupije u Dubrovniku (Hrvatska), Matica vjenčanih, župa Dubrovnik – Grad, 6 (1778–1821), fol. 42v). Očito je svećenik koji je unesio upis napravio lapsus zapisavši godinu 1788. umjesto 1789., jer izraz „proxime elapsi Ianuarii“ može se odnositi samo na zadnji siječanj, onaj koji je neposredno prethodio njegovu upisu, odnosno siječanj 1789.

8 Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 6, 216.

kočević je taksativno naveo stupnjeve svoje izobrazbe i imena učitelja: na osnovnoj razini (*grammatica*) to je bio Miho Vilenik (1768.); nastavio je kod Vicka Čumbelića na nižem stupnju obrazovanja u isusovačkom kolegiju (*grammatica*; 1770.), a zatim kod Carla Budardija na višem stupnju (*umanità*, 1771.); nakon ukinuća Družbe Isusove predavali su mu Leonardo Gaudio (*umanità*, 1774.), Đuro Ferić i pijarist Miho Marchetti (*rettorica*, 1776.) te na koncu pijarist, kasnije proslavljeni geolog Scipione Breislak (*filosofia*, 1779.).

Prvu službu za Republiku Sorkočević je, prema vlastitom svjedočanstvu, obavljao već 1778. godine (pisar u carinarnici) iako je tek tri godine kasnije ušao u Veliko vijeće. Njegov *cursus honorum* pokazuje da je u gotovo svakoj godini obnašao najmanje dvije, a češće tri ili četiri službe, sa stalnim izmjenjivanjem „viših“ i „nižih“, koje je i bilo svojstveno za uobičajenu vlasteosku karijeru u Dubrovačkoj Republici. Bio je, među ostalim, četiri puta ladanjski knez i isto toliko puta poslanik u Bosni te devet puta odvjetnik i tri puta sudac. Istaknuo je da je s 36 godina (1799.), zbog smrti senatora Frana Getaldića, biran u Senat. Po dolasku francuske vojske bio je zadužen brinuti se o opskrbi vojne bolnice.⁹ Posebno je naznačio trenutke u kojima je za Republiku obavljao diplomatske zadatke: 1806. sudjelovao je u trima poslanstvima – ruskom zapovjedniku fregate Snaksarevu, ruskom viceadmiralu Senjavinu te austrijskom generalu Bellegardeu, a 1808. u poslanstvu francuskim generalima Clauselu i Marmontu. To je posljednja točka njegova zapisa, naslovljenog kao *Epoche mie*. Zapis je završio komentarom o ukinuću Dubrovačke Republike, koje je uslijedilo neposredno nakon dolaska senatora k Marmontu i koje je odsudno utjecalo na živote stanovnika grada i njegove okolice.¹⁰

Sorkočevićovo se ime pojavljuje i u literaturi o urbanističkom uređenju Dubrovnika s obzirom na to da je upravo on 1801. godine dao izgraditi jednu od najljepših palača na Stradunu, klasicističku palaču Sorkočević, na mjestu ruševina nekadašnje crkve svetoga Petra, Andrije i Lovrijenca, a u njegovu vlasništvu bila je i kuća u Ulici Damjana Jude, u kojoj je neko vrijeme živio pjesnik Luka Didak Sorkočević.¹¹ Imao je također posjede u Čilipima i u Jasenicama, koji su pretrpjeli štetu u

9 Uz tu njegovu dužnost vezan je originalni francuski dopis koji mu je upućen u kolovozu 1806., sačuvan u HR-DADU-280/10-1, Stari dokumenti.

10 Arhiv Male braće u Dubrovniku (Hrvatska). AMB 246 Liber Croceus. Na vrhu životopisa, ispod naslova *Epoche mie* stoji „Matteo Niccolò di Sorgo“, pisan je njegovom rukom, a nalazi se na tri nenumerirane stranice iza prve knjige *Liber croceus*, koja završava na fol. 354v. Cjelovit tekst dan je na kraju rada u Prilogu 2.

11 Ivana Lazarević, *Vlasteoske kuće u gradu Dubrovniku 1817. godine* (Zagreb – Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2014.), 64–65, 209–210. Kosta Vojnović prvi je donio podatak o rušenju crkve Petilovrijenaca 1801. godine uz dozvolu Svete Stolice te iznosu od 12 000 dubrovačkih dukata koje je Mato Sorkočević platio na javnoj dražbi, a od kojeg je iznosa u katedrali izgrađen oltar trojici svetaca; Kosta Vojnović, „Dodatak raspravi: Državni rizničari republike Dubrovačke“, *Starine JAZU* 28 (1896), 253. Arhivsku građu o odluci o rušenju i o pro-

rusko-crnogorskom pohodu 1806. godine.¹² Obitelj je sigurno, kao što će se vidjeti, barem po nasljedstvu Magde rođ. Bunić, imala posjede i na Šipanu. Talijanski pijarist Urbano Appendini, dugogodišnji profesor na dubrovačkoj gimnaziji, u svojoj elegiji *U pohvalu Tauride, odnosno Šipana* (*De laudibus Tauridis sive Iupanae*) spominje Mata i Petra Sorkočevića kako provode jesen na otoku i hvali Mata kao latin-skog, a Petra Sorkočevića kao hrvatskog pjesnika.¹³ Za Šipanu je, uostalom, vezana i anegdota koju o Sorkočeviću donosi Josip Bersa kada govori o gašenju posljednjih republikanskih nada s približavanjem Austrijanaca: „... vidio je [Milutinović] na Šipanu i Mata Sorgia, latinskog pjesnika, koji se do toga dana razmetao odjeven u crnoj tozi i s vlasuljom na glavi, kao da je u sjednici Senata, i svako jutro penjao se na neki vrh i iz durbina gledao, vije li se na Srgju zastava dubrovačkog parca.“¹⁴

Sorkočević je za Bersu na određeni način predstavljao utjelovljenje onog vlasteoskog patriotizma za koji Ćosić i Vekarić kažu da je ostao još neko vrijeme živjeti kao „posljednje virtualno uporište dubrovačkog identiteta nakon gubitka države“.¹⁵ Bersa je zapravo navedenu crticu o Sorkočeviću preuzeo iz prikaza koji je u izvješćima austrijskoj vladi 1816. godine o tom vlastelinu sastavio franjevac Inocent Čulić.¹⁶ Čulić je na više mjesta istaknuo Sorkočevićovo republikansko usmjerenje, a njegov izvještaj vrijedi prikazati detaljnije jer će se u mnogo čemu pokazati točnim. Vezano za Sorkočevićovo administrativno djelovanje Čulić bilježi da je pod dubrovačkom vladom vršio razne službe, a pod francuskom i austrijskom nije ih uopće imao. Politički, francuskoj je vlasti bio zakleti neprijatelj – sastavljao je i satire protiv Francuza i potajno ih dijelio znancima – te jednako tako i prema austrijskoj pokazuje potpunu odbojnost. Čulić doduše ne zna je li Sorkočević potpisnik prosvjeda protiv Austrijanaca, ali je čuo da je bio jedan od začetnika ideje o putovanju Iva Natalija u Carigrad.¹⁷ Po sposobnostima i talentu, nastavlja na sebi svojstven način

daji zemljišta donosi Ines Ivić, „Crkva Petilovrijevnaca u Dubrovniku“ (diplomski rad, mentorica: Ana Marinković, Sveučilište u Zagrebu, 2015.), 44-45, 60-61.

12 Vesna Čučić, *Posljednja kriza Dubrovačke Republike* (Zagreb – Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti – Matica hrvatska, Ogranak, 2003.), 198, 221.

13 Appendini, *Urbani Appendini carmina*, 50.

14 Josip Bersa, *Dubrovačke slike i prilike: (1800. – 1880.)* (Dubrovnik: Matica hrvatska Dubrovnik, 2002.), 78.

15 Stjepan Ćosić, Nenad Vekarić, *Dubrovačka vlastela između roda i države: salamankezi i sorbonezi* (Zagreb; Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti, 2005.), 100.

16 Za Čulićevo izvješće služim se prijepisima u: Državni arhiv u Dubrovniku (Hrvatska). HR-DA-DU-276 Osobni arhivski fond dr. Ernest Katić (dalje: HR-DADU-276), F 8, 42, XLII, 5. Strojopis o dubrovačkom plemstvu 19. stoljeća, prema sastavu fra Inocencija Čulića (kut. 13). Originali se nalaze u Zadru: Državni arhiv u Zadru (Hrvatska). HR-DAZD-377 Miscellanea (11. – 20. st.), sv. 23, poz. 16. Popis dubrovačkih plemića (Salamankezi i Sorbonezi) i njihove vrline. Izvadio fra Inocenc Čulić 1816. po nalogu austrijske vlade kada se radilo o pitanju da se dubrovački plemići prime u javne službe.

17 Riječ je o „posljednjem diplomatskom planu dubrovačke vlastele“ (L. Vojnović), prema kojem je

Čulić, moglo bi se Sorkočeviću povjeriti bilo koje namještenje u državnoj službi, no ne i po moralu, jer da je ohol, zao i raskalašen, niti po političkim uvjerenjima, jer je „fanatičan do krajnosti“ (*fanatico all'eccesso*) i „jedan od najopsjednutijih republikanaca“ (*uno dei più indiatolati repubblicani*). Katolik je, nije član masonske lože. Naobrazbu je stekao u Dubrovniku i dobro poznaje ne samo pravo nego i povijest i književnost; također, francuski razumije, a dobro zna hrvatski i talijanski te latinski, na kojem može napisati bilo kakvu vrstu teksta, pa Čulić za ogled citira dva kraća Sorkočevićeva satirična epigrama. Time zaključuje svoj izvještaj.¹⁸

Poznat, dakle, svojim sugrađanima ne samo kao nepopustljivi zagovornik aristokratske republike nego i kao latinski pjesnik, Sorkočević se, kao i mnogi drugi Dubrovčani, nalazi i na popisu članova rimskoga književnog društva Akademije Arkadije.¹⁹ „Pastirsko“ ime u Arkadiji bilo mu je Gelinto Abeatico, a tim je imenom potpisao elegiju kojom se oprašta od prijatelja i pjesnika Petra Sorkočevića nakon njegove smrti 1829. godine.²⁰ Rukopis te elegije u HR-DADU-62/60 Sorkočevićev je autograf, a bio je poslan kao pismo upravo Sorkočeviću nekadašnjem ocjenitelju Inocentu Čuliću. Sudeći po bilješci na vrhu rukopisa, Čulić je pjesmu trebao prosljediti u Zadar Nikoli Jakšiću koji je, kako i Sorkočević veli u stihovima, u svojem prijevodu Gundulićeva *Osmana* na talijanski upotrijebio dopunu 14. i 15. pjevanja iz pera Petra Sorkočevića. Žaleći za Petrom, Sorkočević se spominje još nekih bliskih ljudi s kojima je drugovao: Mata Đurđevića i Frana Džamanjića te latinskog pjesnika Junija Rastića, prijatelja u privatnom životu, a rivala na „forumu“ gdje su se obojica bavila odvjetništvom. Na sličan način kao ovdje, poneki elementi za dopunu Sorkočevićeve biografije mogu se naposljetku pronaći i u njegovoj

Ivo Natali 1815. godine u Carigradu trebao zatražiti potporu i zaštitu Porte u misijama europskim vladarima u kojima bi zagovarao dubrovačke interese, odnosno ponovnu uspostavu dubrovačke države kao samostalne aristokratske republike. Dok se nalazio u Carigradu, Natali je bio prisiljen odustati od daljnjeg pothvata zbog razrješenja dubrovačkog pitanja na Bečkom kongresu. Više o njegovu poslanstvu vidi u: Lujo Vojnović, *Pad Dubrovnika: knjiga druga (1807. – 1815.)* (Zagreb: piščevo izdanje, 1908.), 294–306; Stjepan Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike (1808. – 1848.)* (Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU, 1999.), 128–131.

- 18 Čulić je opisao i Sorkočeviću obitelj, prijatelje, fizički izgled te imutak, koji je umjeren i od kojega žive udobno. Čulić je pišući izvješća o dubrovačkim plemićima zapravo slijedio obrazac upitnika austrijske kadrovske službe; v. Ivan Pederin, „Uloga Innocenza Čulića u gospodarskoj, kadrovske i socijalnoj politici nove vlasti u Dubrovniku (1806–1818)“, *Dubrovnik* 32 (1989), br. 1–2, 14.
- 19 Predrag Stanojević, *Kraj književnosti starog Dubrovnika* (Beograd: Filološki fakultet; Narodna knjiga, 2002.), 32. Protivno onome što kaže Vekarić, Sorkočević nije bio član Akademije ispraznih, koja je prestala djelovati tridesetih godina 18. stoljeća; usp. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 6, 216.
- 20 Državni arhiv u Dubrovniku (Hrvatska). HR-DADU-62 Uspomene, kronike, dnevници, razni spisi Dubrovačke Republike (Memoriae) (dalje: HR-DADU-62), 60. M. N. Sorgo. In funere Petri de Sorgo.

pjesmi o dolasku Francuza u Dubrovnik, koja svoj puni smisao dobiva u okviru njegovih povijesnih i književnih interesa.

Povijesni interesi i latinsko pjesništvo

Kada je na praznim stranicama svojega primjerka *Liber Croceus* sastavio popis svojih dužnosti u službi Republike, Sorkočević je uz posljednju – poslanstvo Marmon-tu, odnosno dolazak na zadnju sjednicu Senata – ukinuće Republike komentirao riječima koje nisu bile lišene određene povijesne patetike:

*1808. senator zadužen za pregovore s francuskim generalima Clauselom i Marmon-tom, te sam se tako nažalost morao naći na posljednjim pregovorima kada nam je dana 31. siječnja 1808. general Marmont naredio da sazovemo Senat kako bi nam priopćio odluku o ukinuću. Ako je od prvih trenutaka kada su stanovnici Epidaura stigli kao izbjeglice na Laus, gdje su odmah morali urediti kakav-takav oblik uprav-ljanja – a počeli su se sklanjati 258. godine kršćanske ere – ako se dakle sloboda na ovome tlu može računati od tih vremena, Dubrovnik je postojao 1550 godina sa svojom vlastitom upravom, stalno povećavajući teritorij i slavu.*²¹

Zaključna bilješka ne pokazuje samo čovjeka koji žali za izgubljenim suver-e-nitetom i slobodom domovine već i nekoga tko njezinu prošlost i sadašnjost sa-gledava očima povjesničara. Postoje i drugi rukopisni svjedoci koji ukazuju na to da se Sorkočević, što je primijetio i Čulić, zanimao za dubrovačku povijest, te isto tako i pravo – osim što je u istom primjerku *Liber croceus* uz novi zakon iz 1791. godine, kojim se reguliralo izborni sustav, zabilježio da mu se osobno protivio i da ga smatra za Republiku fatalnim.²² Za jedan dio njegovih bilježaka koje pronala-zimo razasute po marginama knjiga može se reći da proizlaze iz privatnih pobuda jer se odnose na povijest njegove obitelji. Tako je u dvama rukopisima dubrovačkih kronika intervenirao uz izvještaj o dolasku rodonačelnika roda Sorgo u Dubrovnik 1272. godine,²³ a vezano uz to pitanje na drugom je mjestu (u bilješci uz epigram posvećen franjevcu Albertiniju) spomenuo svoje kratko djelo u kojem je na teme-lju kronika i arhivskih dokumenata dokazao kako počeci roda Sorgo sežu u 1146.

21 V. Prilog 2. Godinu 258. kao godinu provale Gota koji su opustošili Epidaur, nakon čega se dio epidaurskog stanovništva navodno sklonio na područje Župskog polja, a dio na strmu hridinu Lave na kojoj će nastati Dubrovnik, Sorkočević je najvjerojatnije pronašao kod Sara Crijevića, čiji je uvod za povijest dubrovačke crkve kolao u rukopisu: Serafin Marija Cerva, *Prolegomena za Svetu dubrovačku metropoliju* (Zagreb; Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2012.), 261, 266.

22 AMB 246, knjiga druga, fol. 64v.

23 Arhiv Male braće u Dubrovniku (Hrvatska). AMB 251 Annali della città di Ragusa; Sebastijan Slade, *De origine urbis Ragusinae diatriba*, p. 76; Arhiv HAZU u Zagrebu (Hrvatska). AHASU II. a. 34 Annali della nobilissima Republica di Ragusa, fol. 19r.

godinu; ta rasprava, međutim, danas nije poznata.²⁴ Dodao je rubne bilješke i na prijepisu *Elogia* Đura Ferića – latinskih pohvalnih epigrama o dubrovačkim pjesnicima – i to ondje gdje je bila riječ o Bunićima, tj. Mihi Buniću Babulinovu i Nikolici Buniću, glasovitim predstavnicima roda iz kojega je potjecala njegova žena Magda. Na kraju toga prijepisa ostavio je vlastiti pohvalni epigram u čast Nikolici Buniću povodom njegove smrti u tamnici u Silistriji, koji je sastavio dok je čitao Bunićevo *Glavosječenje Ivana Krstitelja*.²⁵ Da je njegova žena nasljednica slavnihi Bunića, zapisao je uz još jedan epigram (*Miraculum quod divus Bonaventura in vita sancti patris Francisci de Giralduino iuvene commemorat in insula Iupanae seu Tauridos obtigit*), gdje spominje kako je Magda u miraz iz obitelji Bunić donijela posjede u Dubravi (Orlovu) na Šipanu.²⁶

U ostavštini Miha Messija u Državnom arhivu u Dubrovniku (HR-DA-DU-280), u kojoj je sačuvana i Sorkočevićeva pjesma o dolasku Francuza u Dubrovnik (svežanj 5), nalazi se još nekolicina listova ispisanih Sorkočevićevom rukom: u svežnjevima 2 (naslov na omotu: Podaci za povijest Dubrovnika i okolnih zemalja), 9 (Popis kraljeva i plemića) i 10/3 (Prijepisi i ispisi). Uvijek je riječ o fragmentima. Pisani su na talijanskom jeziku, a dio njih sadržavao je povijesnu građu (o dubrovačkim diplomatskim odnosima, ugarskim i osmanskim vladarima, povijesti Ilira te *Prefazione* iz koje je razvidno da je Sorkočević pripremao vlastiti pregled dubrovačke prošlosti: „Io non dispero, che l'Istoria da me scritta non possa un giorno giovare al Raguseo“). Dio listova, pak, pripadao je njegovim autobiografskim i dnevničkim zapisima. Jedan se takav fragment očito odnosi na 1799. godinu jer Sorkočević bilježi svoj ulazak u Senat i daje popis plemića koji su u tom

24 *Componimenti per la fausta esaltazione al vescovato di monsignore Benigno Albertini* (Dubrovnik: Pietro-Francesco Martecchini, 1837.), 29. O tome pitanju Vekarić: „Kroničari njihov dolazak datiraju 1272. (Anonim, Resti), odnosno 1292. godinom (Ragnina, Cerva), ali se u dubrovačkim izvorima spominju i ranije, pa ovu predaju možemo smatrati upitnom“; Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 3: *Vlasteoski rodovi (M – Z)* (Zagreb; Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2012.), 259.

25 Arhiv Male braće u Dubrovniku (Hrvatska). AMB 127 Zbornik duhovnih pjesama, 3. *Ragusi-norum poetarum qui Illyrica lingua scripserunt Elogia a Georgio Ferrich Ragusino latine exarata*, p. 269, 277, 317–318.

26 Znanstvena knjižnica Dubrovnik (Hrvatska). ZKD 807 Sorkočević, Mato Nika: Poemata, p. 19. Magda je bila izravni potomak pjesnika Ivana Bunića Vučića koji joj je bio šukundjed. Njezin pradjed bio je pjesnik Saro Bunić, brat Nikolice Bunića; Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 7: *Genealogije (A – L)* (Zagreb; Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2016.), 147, 150, 153, 154. Ostala je jedinom obiteljskom nasljednicom (Arhiv Male braće u Dubrovniku, AMB 919 Catalogo delle famiglie nobili di Ragusa, rukopis pisan rukom Inocenta Čulića, fol. 10v), a ugovori pomoću kojih je upravljala posjedima u Konavlima (1816. – 1831.) sačuvani su u: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (Hrvatska). NSK R 6398 Sorkočević Sorgo, obitelj: Šest obiteljskih isprava. Većinu njih pisao je Mato Sorkočević, na hrvatskom jeziku, a potpisali su ih on, Magda Sorkočević i po nekoliko svjedoka.

trenutku bili članovi Senata i onih koji su, uz prve, bili članovi Velikog vijeća. Jedan list, sasvim sigurno nekad dio veće dnevničke cjeline, čini se da sadržava paralelne bilješke u kojima Sorkočević kroničarski opisuje uređenje svoje palače i uređenje oltara posvećenog Petilovrijencima u katedrali Gospe Velike. Na vrhu je popis nekoliko svetačkih slika i relikvija. Potom Sorkočević zapisuje kako su 13. studenoga završeni zidovi kuće i postavljeni ukrasi, a 11. prosinca pokriven krov. Godinu ne bilježi, ali vjerojatno je riječ o 1802. jer odmah zatim dodaje kako se nastavilo s unutrašnjim uređenjem do 20. travnja 1803. Prelazi na izvještaj o oltaru svetim Petilovrijencima u katedrali: mramorni oltar stigao je 9. lipnja 1804., a 16. lipnja počelo se s raščišćavanjem mjesta gdje će biti postavljen. Oslikano platno stiglo je 10. srpnja te je oltar završen u kolovozu iste godine. Međutim, 1811. godine ta slika koja je bila poslana iz Rima pala je – pretpostavlja se zbog vlage – i u padu je uništena, pa je napravljena kopija prema slici malih dimenzija koja je bila u Sorkočeviću vlasništvu, kopiji slike svete trojice mučenika koju je dao napraviti prema nacrtu koji je stigao iz Rima.²⁷ Sorkočević se vraća na izlaganje o svojoj kući koju su nastavili opremiti u siječnju 1806., ali su ubrzo bili prisiljeni prekinuti radove zbog dolaska Francuza. U tom je razdoblju trpio uznemiravanja i neugodnosti jer su „revolucionari“ – misli pritom na dubrovačke građane pristaše Francuza – pokušali sugerirati francuskim zapovjednicima da mu zauzmu kuću i upotrijebe je za vojarnu, no uspio se tomu oduprijeti. Tijekom bombardiranja grada palača je pretrpjela neznatnu štetu: precizira gdje su točno pale četiri bombe, uvjeren da su je sveti mučenici štitili jednako kao i cijeli grad, čija je opsada prestala uoči njihova blagdana. U svibnju 1807. godine nastavio je s radovima na uređenju, a u kuću su uselili koncem rujna.²⁸

Zanimljivo je i da je Sorkočević ostavio neposredno svjedočanstvo, dosad neapaženo, o padu Orlandova stupa u uraganskoj oluji iz 1825. godine i o pronalasku mjedene pločice s natpisom o njegovoj izgradnji u 15. stoljeću. Sorkočevićev kratak tekst, pisan talijanskim, sačuvan je u prijepisu Inocenta Čulića pod naslovom „Me-

27 Pojednostosti koje o oltaru i oltarnoj pali donosi Sorkočević nadopunjuju arhivsku građu o uređenju oltara; v. Ante Dračevac, „Dubrovačka katedrala“, *Izabrane studije*, prir. Vinicije B. Lupis (Ston: Matica hrvatska, Ogranak Ston, 2016.), 118-120; Daniel Premerl, „Stoljeće opremanja barokne katedrale“, *Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku*, ur. Katarina Horvat Levaj (Dubrovnik; Zagreb: Gradska župa Gospe Velike; Institut za povijest umjetnosti, 2014.), 261. Sorkočević ne spominje imena autora slike. Oltarnu palu izradio je Carmelo Reggio 1812. godine prema bakrorezu rimskog slikara i grafičara Angela Campanelle; v. Dračevac, *Izabrane studije*, 119.

28 Državni arhiv u Dubrovniku (Hrvatska). HR-DADU-280, 10/3, Prijepisi i ispisi. Uz datum u rujnu tekst se prekida, ali se može pretpostaviti da se preseljenje, za koje Sorkočević dodaje da je bilo popraćeno svećeničkim blagoslovom kuće, također dogodilo 1807. godine. Rusko-crnogorska opsada Dubrovnika završena je 6. srpnja 1806., a blagdan svetog Petra, Andrije i Lovrijenca slavi se 7. srpnja. Sorkočević i na drugim mjestima u tekstu datume povezuje sa svecima koji se slave na taj dan, a trojici svetih mučenika upućuje usrdnu molitvu za daljnju zaštitu grada.

moría fatta da Matteo Sorgo“.²⁹ Kada piše o uraganu koji je 6. siječnja 1825. srušio stup s Orlandovim kipom i stijegom (*stendardo*), Sorkočević ne propušta uočiti simboličnu povezanost između toga datuma i 6. siječnja 1808., kada je, prema njegovim riječima, po zapovijedi francuskog generala s jarbola skinuta zastava svetoga Vlaha³⁰ niti spomenuti kako je u vrijeme francuske okupacije bilo pokušaja da se ukloni Orlandov mač koji je u Dubrovniku, kao i u slobodnim gradovima Njemačke, bio znamen suvereniteta i slobode. Sorkočević donosi i tekst natpisa s mjedene pločice pronađene u temeljima stupa u kolovozu iste godine, no u donekle skraćenu i parafraziranu obliku. Dataciju na početku tog natpisa Sorkočević je, kao i mnogi nakon njega, čitao kao 1418. godinu.³¹

Postoje i druge potvrde Sorkočevićevih povijesnih i knjiških interesa. Njegove su nadopune referenci u jednom šesnaestostoljetnom primjerku Indeksa uz dubrovački Statut,³² a na kraju jedne dubrovačke kronike unio je popis vladara Ugarske, Ilirika, Panonije, Srbije i Bosne.³³ Njegovi *ex librisi* iz 1788. nalaze se na petosveščanom izdanju Justinijanova *Corpus iuris civilis* iz 16. stoljeća³⁴ te je također u vlasništvu imao svezak kopija pisama o poslanstvu Vladislava Buće na otomansku Portu krajem 17. stoljeća, koji mu je 1806. godine poklonio Sekundo Baldov Buća.³⁵ Kroz ruke mu je prošla i Vlajkijeva genealogija antunina uz čije je poglavlje o obitelji Facenda svojski ocrnio Luku Gučetića Tabakina.³⁶

Vjerojatno će se s vremenom pronalaziti i novi materijalni svjedoci Sorkočevićevih povijesnih i znanstvenih interesa, a može se pretpostaviti da je identično stanje i s njegovim književnim djelima, odnosno da ni s ovim radom neće biti poznati

29 HR-DADU-62, 43, b. Memoria fatta da Matteo Sorgo, fol. 1v.

30 Točnije je da je isticanje državne zastave bilo zabranjeno još potkraj 1807, a da je 6. siječnja 1808. na stijeg podignuta zastava Italiskog Kraljevstva; Čučić, *Posljednja kriza*, 181.

31 To je čitanje ispravljeno na godinu 1419. u: Ilija Mitić, „Orlandov stup u Dubrovniku“, *Analitički historijski institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 10-11 (1966), 239. Natpis je prvi put tiskan u kalendaru *L'Epidauritano: giornale cattolico e greco per l'anno 1863*, 8. O pronalasku pločice te dubrovačkog i antičkog novca (koji Sorkočević ne spominje) vidi u njemu suvremenom izvještaju Bara Prospera Bettere: Vinicije B. Lupis, „Dvije crtice iz dubrovačke likovne baštine“, *Dubrovački horizonti* 42 (2003), 74-75.

32 Österreichische Nationalbibliothek u Beču (Austrija). Cod. Ser. n. 4747 Index zu den Statuten der Stadt Ragusa, fol. 18v, 19r.

33 HR-DADU-62, 6 Frammento di una cronaca di Ragusa, fol. 85r-87r.

34 Znanstvena knjižnica Dubrovnik (Hrvatska). A-III-28 D. Iustiniani imperatoris Corpus iuris civilis (Lyon, 1545. – 1550.).

35 NSK R 5312 Buća, Vladislav, L'ambasceria per la republica di Ragusa alla Porta Ottomana; zapis o darovanju na fol. Ir i indeks pisama na p. 985 pisani su Sorkočevićevom rukom.

36 Državni arhiv u Dubrovniku (Hrvatska). HR-DADU-257 Obiteljski arhivski fond Čingrija (1569/1890) (dalje: HR-DADU-257), II-a, fol. 132v. Pod bilješkom, u kojoj Sorkočević piše o Tabakinu kao o čovjeku škrtu, pohlepnu, asocijalnu i bez ikakve druge kulture osim one koju je mogao steći u Egiptu gdje da je trgovao s barbarima, netko je kasnije dodao: „La suddeta nota relativa al de Gozze è stata caritatevolmente fatta dal Ser Matteo de Sorgo detto Debo“.

i identificirani svi preživjeli rukopisi s njegovim pjesmama. Njegova je pjesnička produkcija donedavno bila zapažena u oskudnoj mjeri, zahvaljujući četirima naslovima koje je u Čulićevoj biblioteci pronašao Kaznačić,³⁷ distihu o odlasku Francuza iz Stona,³⁸ epigramu biskupu Giuriceu,³⁹ jednom epigramu Urbanu Lamprediju⁴⁰ te epigramu Beninju Albertiniju i elegiji kćeri povodom njezina vjenčanja.⁴¹ No Sorkočevićev je opus ipak opsežniji, a znatnim je dijelom okupljen u rukopisnoj zbirci koju je sastavio sakupljač i prepisivač Luka Pavlović (1821. – 1887.).⁴² Budući da sabiranje i izdanje cjelokupne sačuvane Sorkočevićeve ostavštine tek predstoji, kao prilog istraživanju na kraju ovoga rada dodan je popis njegovih pjesničkih djela koja su mi zasad poznata, odnosno rukopisa ili tiskanih izdanja u kojima se ona nalaze (Prilog 3).

Jedan se dio Sorkočevićeva opusa izdvaja naglašenom religioznošću. U njega ulaze tradicionalne prigodnice, poput one o pronalasku groba svetoga Franje 1818. ili niza epigrama povodom smrti pape Pija VII. 1823. godine, ali i stihovane molitve te ciklus od tri himna posvećena svetom Franji. Ti himni s formalne strane predstavljaju *curiosum* u dubrovačkom latinitetu kao pjesme pisane u tradiciji ambrozijanske crkvene lirike, u akcenatskom versifikacijskom sustavu svojstvenom za srednjovjekovno pjesništvo, a ne u klasičnom kvantitativnom metru u kojem je oblikovana glavnina novolatinske stihovane književnosti. Ta je nabožna dimenzija u Sorkočevićevoj poeziji u skladu s onim aspektom njegove ličnosti koji je vidljiv i u njegovu poimanju povijesti, gdje je religiozni – moglo bi se reći i fatalistički – element izrazito prisutan.

Poezija prigodnoga karaktera – kojoj su povod određene društvene situacije važne za zajednicu i stoga vrijedne da ih se komemorira stihovima – obuhvaća, primjerice, inauguralne čestitke (dva epigrama Giuriceu povodom ustoličenja za dubrovačkog biskupa 1830. godine), svadbene čestitke (kćeri Pauli i Antunu Martolice Crijeviću; pokćerki Marini Gučetić i Ivanu Gučetiću; upravitelju Dalmacije Josephu von Weingartenu i Anni Franciski Spiegelfeld), tužaljke (već spomenuta pjesma povodom smrti Petra Sorkočevića te stihovi povodom smrti Mata Vokativa i Petra Milkovića), oproštajne pjesme (epigrami Urbanu Appendiniju kada nakon

37 Ivan August Kaznačić, *Biblioteca di fra Innocenzo Ciulich nella libreria de' RR. PP. Francescani di Ragusa* (Zadar: Tipografia Governiale, 1860.), 153, 155, 175, 177, što prenosi i natuknica „Sorgo, Matthäus“ u: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, sv. 36 (Beč: Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei 1878.), 28.

38 Vikentij Vasiljevič Makušev, *Issledovanija ob istoričeskikh pamjatnikah i bytopisateljah Dubrovnika* (Sankt Peterburg: Tip. Imp. Akademii nauk, 1867.), 275.

39 Ivan Kasumović, „Dubrovački pjesnici u XIX. vijeku prije ilirskoga preporoda“, *Školski vjesnik* 11 (1904), 858.

40 Stanojević, *Kraj književnosti*, 32.

41 Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 6, 216.

42 O radu koji tematizira zbirku vidi bilj. 4.

gotovo trideset godina napušta Dubrovnik i odlazi u Zadar), pohvalnice prijateljima (Antunu Ljepopiliju, Anakletu Dubravčiću, Urbanu Lamprediju koji mu je odgovorio dvama kurtoaznim epigramima) te na koncu satiričke pjesme uperene protiv Francuza i njihovih simpatizera (protiv Nikole Grmoljeza, protiv Napoleona i protiv razuzdane igre koju su Francuzi upriličili na dan svetog Bartolomeja). Prigodna poezija, koju obilježava visok stupanj konvencionalnosti, u Dubrovniku je upravo u prvoj polovici 19. stoljeća doživjela hiperprodukciju, s velikim brojem autorskih imena i njihovih, uglavnom kraćih, rukopisnih ili tiskanih sastavaka na talijanskom, latinskom i hrvatskom. Utoliko su zapaženija ona djela iz tog razdoblja koja ne ulaze u njezine okvire i odlikuju se većom originalnošću, poput satire Junija Rastića, Ferićeva *Opisa dubrovačke obale (Periegesis orae Rhacusanae)* ili elegije *Vaccinatio* o dobrobitima cijepljenja Luka Stullija. Među njih valja ubrojiti i Sorkočeviću pjesmu o dolasku Francuza u Dubrovnik.

Pjesma o dolasku Francuza u Dubrovnik

Latinska pjesma koja je tema ovoga rada (Prilog 1) danas se čuva u Državnom arhivu u Dubrovniku u Osobnom arhivskom fondu Miha Messija, u svežnju koji čine pjesme raznih autora na talijanskom, latinskom i francuskom jeziku. Njezina 452 stiha ispisana su jednom rukom na četiri neuvezane dvolisnice. Natpis na vrhu prve stranice glasi: *Carmen. I. Arrivo de'Francesi a Ragusa*. Nigdje u rukopisu ne navodi se ime autora pjesme. Njezinu atribuciju Matu Sorkočeviću temeljim na materijalnim dokazima, koji proizlaze iz prirode rukopisa, i na sadržajnim dokazima, koji se mogu iščitati bilo iz samih stihova bilo iz bilježaka pisanih na talijanskom, kojima je autor popratio pojedina mjesta u pjesmi.

Atribuciju koja počiva na materijalnim dokazima temeljim na usporedbi rukopisa kojim je ispisana cijela pjesma s rukopisom u četiri spomenuta pisma Mata Sorkočevića iz podserije Acta et diplomata 18. st. Državnog arhiva u Dubrovniku i drugim dokumentima navedenima u Uvodu rada. Usporedba svih tih rukopisa ne ostavlja sumnje da je i pjesma u Messijevoj ostavštini pisana rukom Mata Sorkočevića. Iako je pisana brzim, prilično nezgrapnim potezom, sve neurednijim prema kraju pjesme, karakteristični oblici Sorkočevićevih slova lako su prepoznatljivi (Slika 3). Upravo su oni važni zbog toga što se tijekom vremena njegov rukopis mijenjao, pa kada se usporede pismo iz 1791. (Slika 1) i pjesma pisana 1813. (Slika 3), djeluju ponešto različito, no kada se oboje uspoređuju sa životopisom *Epoche mie* iz 1808. (Slika 2), sličnosti su jasnije.⁴³ Rukopis pjesme sadržava i nekoliko

43 Prepoznatljivi su u sva tri dokumenta ovi oblici karakteristični za Sorkočevićev rukopis: ravna crtica u srednjem pojasu kod slova *g* (npr. Sl. 1: *Sorgo* u potpisu; Sl. 2: *Doganieri* pod god. 1784; Sl.

ispravaka, među kojima je posebno uočljiv onaj na fol. 8r gdje su pet stihova i njima pripadajuća bilješka zacrnjeni tako da ih je nemoguće iščitati, i to na mjestu gdje je jedna autorova sugrađanka bila metom njegove mizogine kritike. Na margini je ukupno 48 bilježaka koje su u tekstu označene slovima latinske abecede (*a – z*, a zatim *aa – xx*, *y i z*).

U sadržajnom pogledu, u pjesmi koja iz neposredne blizine pripovijeda o francuskoj okupaciji Republike autor u više navrata govori o sebi u prvom licu, ostavljajući podatke iz svoje biografije što u samim stihovima, što u bilješkama. Iz bilježaka se tako saznaje da je pjesmu napisao na Šipanu kamo je izbjegao s obitelji iz grada da bi se sklonio pod britansku zaštitu, ali da mu je Šipan i za vrijeme Republike bio mjesto odmora, zatim da je djelovao kao advokat, da se našao među trojicom senatora koje je Vlada poslala pred Marmonta 30. siječnja 1808., da je bio prisiljavan primiti u novouređenu kuću francuske vojnike, da mu je u trenutku dolaska Francuza jedna tetka bila redovnica u samostanu svete Klare – a sve se te činjenice podudaraju s biografskim pojedinostima koje znamo o Matu Sorkočeviću.

U nakani da ostavi stihovano svjedočanstvo o stvarnim zbivanjima koja su odsudno djelovala na njegov i živote njegovih sugrađana, Sorkočević je u svom pjesničkom izboru ostao konzervativan: izabrao je latinski, internacionalni jezik učene elite, jezik slavne klasične književnosti – ali u vrijeme kada taj jezik gubi primat kao komunikacijski, znanstveni i pjesnički medij – i kratak epski žanr, pjesmu u heksametrima (*carmen*), u kojem se karakteristično prepliće narativni element (pripovijedanje povijesnih događaja koji su bili od presudne važnosti za zajednicu) sa subjektivnim doživljajem i osobnim stavovima o zbivanjima. Izlaganje je strukturirao kronološki i lišio ga dubljih historijskih, političkih ili filozofskih promišljanja o uzrocima zbivanja, zahvativši tek jednom u religioznu dimenziju, kada zaziva pomoć dubrovačkog zaštitnika svetoga Vlaha, koja, međutim, ne pristiže. Sorkočević, ne samo očevidac nego i aktivni sudionik zbivanja, odlučio je ostaviti vlastito svjedočanstvo, svoju istinu, svoje viđenje stvari: svi su događaji opisani iz njegova osobnog gledišta, a prateći poteze vojske koja je okupirala Dubrovnik i u njemu odlučila ostati i domaćih „izdajnika“, nije se susprezao od toga da određene po-

3: *ingens ingentior*, 3. redak) i *o* (Sl. 1: *poi*, 8. redak; Sl. 2: *Sorgo* u naslovu; Sl. 3: *mons*, 1. redak); *r* s vodoravnim potezom na dnu (Sl. 1: *per assicurarmi*, 6. redak; Sl. 2: *Salinaro*, pod god. 1785; Sl. 3: *memorat*, 5. redak); *u* pisano sličnije slovu *v* (Sl. 1: *questa*, 10. redak; Sl. 2: *Gaudio* pod god. 1774; Sl. 3: *auroque*, 4. redak); svodasti spoj između *o* i *l* (Sl. 1: *ragionevole*, 8. redak; Sl. 2: *Niccolò* u naslovu; Sl. 3: *Napoleon*, 3. redak, *collegio*, 7. redak); široki potez s desne strane u gornjem dijelu slova *E* (Sl. 1: *E* u posljednjoj rečenici; Sl. 2: *Epoche* u naslovu; Sl. 3: *Ecquis*, 5. redak) i jednako tako kod slova *G* (Sl. 1: *Giupana*, *Giugno* u dataciji pisma; Sl. 2: *Gennaro* pod god. 1789; Sl. 3: *Gallus*, 13. redak). U pismu iz 1791. nema slova *M*, no njegova specifičnost po spuštanju linije u drugom dijelu slova prepoznatljiva je u druga dva dokumenta (npr. Sl. 2: *Misericordia* pod god. 1783; Sl. 3: *Marmont*, 1. i 2. redak desno), jednako kao što je za kasnije Sorkočevićeve rukopise karakterističnije *dugo s* (Sl. 2: *Misericordia* pod god. 1783; Sl. 3: *Saxeus ... mons*, 1. redak).

jedince etiketira i prokaže, barem prezimenom, ako ne imenom i prezimenom.

Kad na početku iznosi osnovnu temu pjesme – strašnu propast grada koju je patricijskom staležu donijela francuska vojska, no potpomognuta iznutra, građanskim sudjelovanjem – u sažetu obliku najavljuje ne samo okosnicu nego i ton koji će imati njegovo izlaganje: ono što ga potiče da opiše zavjeru Francuza i pobunjenika unutar grada i prevaru kojom je osvojen Dubrovnik (stihovi 9–11) jest *bilis* (9; ‘srdžba’, ‘gnjev’, ‘gorčina’, doslovno ‘žuč’), koja će biti uočljiva na mnogim mjestima u pjesmi, a prije svega u odluci da otvoreno i izrijekom optuži neke od svojih sugrađana. Boraveći u trenutku kad piše pjesmu – a u bilješci napominje da je piše u studenom 1813. godine – u miru na otoku pod britanskom zaštitom (12–21), prisjeća se toga katastrofalnog perioda pa se invektivom okomljuje na prijetvorne Francuze koji optužuju vlastelu za pobunu protiv kralja i zakona, dok se zapravo vlastela bori za domovinu iz koje želi otjerati otimače njezine slobode (29–37). On sam vlastelu može okriviti jedino za naivnost kojom su otvorili vrata grada francuskoj vojsci vjerujući Lauristonu da će vrlo brzo napustiti dubrovački teritorij (38–43). General ulazi u grad, traži da mu se preda samostane i crkve kako bi ondje smjestio vojnike i ponaša se, prema autorovim riječima, „ništa drukčije nego kao pobjednik u poraženom gradu“ (44–50).

Izabrana su trojica senatora koja odlaze pred Lauristona. Bili su to Marin Džamanjić, Ivan Kaboga i Petar Sorkočević. Džamanjić je ukazao na to da dubrovačka vlada podržava Napoleona i prati njegove ratne uspjehe, pa su im i otvorili vrata grada, no i na to da je dubrovačka blagajna prazna te da ni Rusi, ni Austrijanci, ni Britanci ne traže od njihove male države novac znajući u kakvu je stanju. Lauriston im daje obećanje, predočujući i Napoleonovo ovjereno obećanje – da će napustiti grad čim preuzmu vlast u Boki, ali zahtijeva da prime vojnike u kuće, da im daju prostor za bolnicu i tabor te da Senat pokriva troškove svih njihovih potreba (51–78). Senatori su mu se oštro usprotivili. Kaboga mu, kako bi dokazao naklonost Dubrovčana Francuzima, pripovijeda da su nedavno uskratili pomoć ruskom generalu Senjavinu kada je iskrcao ranjenike te se zbog toga, pomažući Francuzima, ne žele zamjeriti Rusima koji prijete da će im uništiti brodove. Petar Sorkočević se pak osobito zalagao za očuvanje crkvi i samostana te je molio Lauristona da njih, koji su „naše tvrđave i naša zaštita“, ostavi netaknute. General ih je tobože umirivao, obećao da će im troškovi jednom biti nadoknađeni i najavio skorašnje imenovanje povjerenika (79–126).⁴⁴

44 Ovdje ispriopovijedana epizoda u historiografskoj se literaturi spominje kao ‘pregovori o kontribuciji’; Vojnović, *Pad Dubrovnika*, sv. 1, 195–196; Čučić, *Posljednja kriza*, 143–144; Giovanni Timoni, ‘Izvjestaji austrijskoga diplomatskog predstavnika u Dubrovniku’, *Dvjesto godina poslije* (temat), *Kolo* 2 (2008), 169. Ime povjerenika Sorkočević u bilješci zapisuje kao „Le Ferre“, a povjerenik kojega je Lauriston imenovao bio je dotadašnji dugogodišnji francuski konzul u Dubrovniku, René Bruère; Čučić, *Posljednja kriza*, 91.

Sorkočević kaže da je nakon toga i među vlastelom i među pukom zavladao očaj. Dok su shrvani strahom žurili ispuniti zahtjeve Francuza, Lauriston se spremao stražu nastaniti u crkvi svetog Vlaha. Međutim, čim je saznao za nezadovoljstvo među stanovnicima, odustao je od uzurpiranja svečeve crkve i katedrale. No, zauzeli su samostan svete Klare zbog kojeg autor ulazi u kratku osobnu digresiju s obzirom na to da su u njemu boravile tri njegove tetke, a jedna od njih tada je još uvijek bila živa i bila je na dužnosti predstojnice (127-151).⁴⁵

Uslijedile su još veće i strašnije nevolje, kada su Rusi i Crnogorci upali na dubrovački teritorij, pljačkali ga i palili, rastjerali stanovništvo u okolici te bombardirali grad (152-185). Nakon opisa tih patnji pjesnik se u dužem zazivu obraća svetom Vlahu, vraćajući se na davne začetke njegove zaštite, na svećenika Stojka i na parčevu pomoć i moć posvjedočenu kipovima koji su ostali netaknuti u požarima i potresima (186-211). No ovaj put, unatoč molitvama puka, za Dubrovnik ni od njegova najvećeg zaštitnika nije bilo pomoći. Stiže francuski general Molitor i potiskuje rusko-crnogorsku vojsku (212-218), a za njim i maršal Marmont u kojemu Sorkočević vidi najvećeg neprijatelja grada i uzročnika propasti Republike. Najcrnje objede kojima ga izlaže, osobito zbog njegove prijetvornosti i drskosti (219-241), uvod su u drugi dio pjesme u kojem će autor prikazati galeriju lica iz građanskoga staleža koji su ili surađivali s okupacijskim zapovjednicima „izdajući“ vlastelu ili pak pružali otpor novoj vlasti podržavajući Republiku i njezin patricijat. U tom poimeničnom razotkrivanju pojavit će se neke nove pojedinosti o ovom segmentu dubrovačke povijesti.

Jedan od prvih Marmontovih poteza bio je, prema Sorkočeviću kazivanju, pridobiti na svoju stranu dragomane i dubrovačke predstavnike u Turskoj, a oni su bili prvi koji su izdali domovinu. Bili su to dubrovački konzul u Carigradu Federico Chirico i konzul u Smirni Nikola Radelja te mladić jezika i tajnik carigradskog konzulata Miho Benić i dragoman Antun Vernazza (242-248).⁴⁶ Dvojica konzula, kojima je Republika povjerila brigu za opće dobro, potkupljeni francuskim darovima dopustili su skidanje zastave svetoga Vlaha s dubrovačkih brodova u Turskoj. Vernazza je pokorno izvršavao sve Marmontove naredbe pa je na koncu, kao nekadašnji gojenac Republike, sudjelovao u obznani njezina ukinuća – kao dio francuske pratnje na posljednjoj sjednici Senata.⁴⁷ Benića je Vlada poslala u Bosnu da se

45 Vekarićeva genealogija roda Sargo potvrđuje da su tri sestre Matova oca Nikole bile redovnice u samostanu svete Klare; Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 8: *Genealogije (M – Z)* (Zagreb; Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2017.), 365.

46 Benić, Vernazza i Radelja nalaze se i na Timonijevu popisu francuskih pristaša u Dubrovniku iz 1809. godine; Čučić, *Posljednja kriza*, 259-260. O Chiricovu ranom pristajanju uz francusku stranu i kasnijim spletkama protiv domovine u korist Austrije opširnije u Vojnović, *Pad Dubrovnika*, sv. 2, 46-48, 242-248.

47 Čučić, *Posljednja kriza*, 184.

kod turskih vlasti zauzme za zaštitu Dubrovčana, ali on je, prema Sorkočeviću, brže-bolje o stanju u Republici i zahtjevima Senata prema Turcima obavijestio Marmonta koji se tada nalazio u Zadru (249-275). U daljnjem se spletkarenju protiv Vlade i otvorenim pritiscima na Marmonta da ukine Senat Benić pridružio Ivanu Luki Zuzoriću, osobi za koju je Sorkočević sačuvao najsnažniju difamaciju u cijeloj pjesmi. Taj čin očito ima uzrok u osobnom sukobu koji autor iznosi u nastavku: Zuzoriću je nelojalnost zamjerio i stoga što je Sorkočević svojedobno nastupio kao njegov zaštitnik, branio ga kao advokat na sudu i spasio mu vlasništvo nad očevinom, a zauzvrat ga je Zuzorić po dolasku Francuza prisilio da u novouređenu palaču smjesti francuske vojnike i daje mu novac za njihovo uzdržavanje (276-302).⁴⁸ Navodi zatim Brankovića i Sodrnu, koji su prvotno laskanjem i dodvoravanjem postigli promaknuće u građanski sloj, a kasnije je vlast morala strepiti od njih jer su kao državni rizničari, a pobornici Francuza, u svakom času mogli odati tajne o državnim financijama (303-311).⁴⁹ Dodaje braću Stulli, braću Krša i Rafa Androvića, u kojima je zbog njihove koristoljubivosti i sklonosti intrigama i zavjerama Marmont pronašao kvalitetne suradnike; posebno Luku Stulliju zamjera što je okrenuo leđa domovini nakon što mu je Senat odobrio studiranje medicine o državnom trošku. Sorkočević ih optužuje da su bunili narod i raspirivali otpor pobunjenika šireći laži o postupcima i držanju vlastele (312-340). Prokazuje zatim Vodopića koji se kao nadzornik zdura znao pobrinuti da Francuzi što prije saznaju nove vijesti.⁵⁰ Spominje također njegova rođaka pa Trojanija, Kaznačića, Remedellija, Pasareviće i Maškarića. Sve ih karakterizira izrazito pogrđnim riječima, najčešće podcjenjivački ističući njihovo nisko podrijetlo, i zaključuje kako se Marmont, da bi porazio patricije i njihove zakone, poslužio najlošijom vrstom ljudi (341-361).⁵¹ S te „tamne“ strane spomenut će još dva imena nakon što se na trenutak zadrži na simboličkoj razini, prikazujući personificiranu Bezbožnost (*Impietas*), Slobodu (*Libertas*) i Jednakost (*Aequilibras*) kako izlaze iz podzemlja i u bakhantskom zanosu čekaju

48 Kod Timonija za Zuzorića stoji da je bio „deputato sulli alloggi per i militari“; Čučić, *Posljednja kriza*, 260.

49 Riječ je po svemu sudeći o Josipu Brankoviću i Nikoli Sodrni, koje i Timoni ima na popisu francuskih pristaša; Čučić, *Posljednja kriza*, 259. Nakon pada Republike prvi je imenovan tajnikom općinske uprave, a drugi jednim od sudaca tribunala; Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike*, 54, 55. Sodrnia je primljen u antunine u svibnju 1803.; Marijan Sivrić, *Migracije iz Hercegovine na dubrovačko područje od potresa 1667. do pada Republike 1808. godine* (Dubrovnik: Državni arhiv; Mostar: Biskupski ordinarijat, 2003.), 141.

50 Vjerojatno Josip Vodopić, koji kasnije s uspostavom francuske uprave postaje carinik; Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike*, 53, 58.

51 I ostali se ovdje spomenuti dubrovački građani, od braće Stulli do Maškarića, navode i na Timonijevu popisu; Čučić, *Posljednja kriza*, 259. Baldo Trojanij u novoj organizaciji vlasti postao je, s Androvićem, član općinske uprave; Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike*, 55; Ivo Pasarević i Ivo Maškarić ušli su u općinsko vijeće (*isto*, 56), dok su Vlaho Stulli i Ivan Antun Kaznačić sjedili u zdravstvenom povjerenstvu (*isto*, 51).

svoj trijumf i rušenje patricijata. Tomu su, kako kaže Sorkočević, posebno pljeskali Tvrdiša te Grmoljez i njegova sestra (362-377).⁵²

Sorkočević isto tako imenom spominje i one građane koji su podržavali vlastelu te istinsku religiju i pobožnost – u opreci prema prethodnoj *impietas*. Takvi su bili užasnuti razvojem događaja. Istaknuo je Gusku i njegova zeta Betondića, Sivrića, Ljepopillija, Betteru, Volantića te na koncu Hajtilovića, Peričevića kao pripadnika dubrovačkog klera i dominikanca Resavera.⁵³ Uključio je i franjevece, ali ne imenom, a duže se zadržao na Volantiću, uvjeren da su toga zaslužnog građanina upravo slom Republike i pad Senata stajali života (378-392).⁵⁴

Nakon što je odao počast onim građanima koji su zajedno s vlastelom priželjkivali opstanak Republike, Sorkočević se u nastavku vratio događajima koji su doveli do njezina uništenja, a ono se, kako i dalje nastoji pokazati, zasnivalo ne samo na osvajačkim planovima Francuza nego i na kolaboraciji velikog broja pripadnika građanskog sloja. Zuzorić i Benić idu u susret Marmontu na njegovu povratku iz Kotora te mu kao jamstvo suradnje i zalag rušenja aristokratske republike predodaju popis onih koji će raditi za francusku vlast. Sorkočević tvrdi da se sastavljanje

52 Cvijeto Tvrdiša, svećenik, i Nikola Grmoljez, kasnije blagajnik u središnjoj francuskoj upravi (*isto*, 52), također se nalaze na Timonijevu popisu francuskih pristaša; Čučić, *Posljednja kriza*, 259, 261. Grmoljezu je Sorkočević uputio i satirički epigram zbog okretanja Francuzima (ZKD 807, p. 23). Jasno je da, kada govori o Slobodi koja izlazi iz Tartara, Sorkočević ne misli na slobodu čuvanu u okrilju dubrovačke aristokratske republike, već na onu koja predstavlja jedan od ideala Francuske revolucije.

53 Sorkočević zapravo na prvome mjestu navodi Republici odane službenike u administraciji. Guska čiji je zet Betondić je Jakov Guska, *ufficiale della Detta*. U trenutku pada Republike Jakov Betondić bio je službenik riznice, Baldo Sivrić koadjutor u kancelariji, a Baro Bettera, Ivan Luka Volantić i Antun Ljepopilli bili su podtajnici Republike; v. Stjepan Ćosić, „Administrativna struktura i plaće službenika Dubrovačke Republike (1700. – 1808.)“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 38 (1996), 141, 143, 145. Više o Ljepopilliju, uključujući i njegov latinski epigram posvećen Matu Sorkočeviću i dva epigrama povodom vjenčanja Sorkočevićeve kćeri, vidi u: Voljena Marić, „Rukopisna ostavština Antuna Petra Liepopillija u Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku“, *Latina et Graeca* 27 (2015), 37-59. O Pavu Hajtiloviću sačuvan je izvještaj Inocenta Čulića, koji u više navrata ističe Hajtilovićevu privrženost republici i vlasteli, a kasnije i austrijskoj vlasti: o njegovu karakteru Čulić ne sudi nimalo pozitivno pa i za njegovo prijateljstvo s patricijima smatra da je bilo proračunato, s ciljem da jednom po restauraciji Republike, koju su zajedno sanjali, dobije plemićki status; kuća mu je „uvijek bila puna vlastele i drugih republikanaca“, a kada nabroja plemiće koji su se ondje sastajali, Čulić spominje i Mata Sorkočevića; Državni arhiv u Zadru (Hrvatska), Knjižnica, rkp. 84 *Memorie storiche riguardanti la famiglia Hajtilovich di Ragusa*. Ivan Peričević na popisu je svećenika Dubrovačke biskupije 1818. godine (umire 1820; v. *Šematizam Dubrovačke biskupije*, ur. Ivan Šimić, Dubrovnik: Dubrovačka biskupija, 2011., 286). O Resaveru i njegovu držanju prema okupacijskoj vlasti vidi u: Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*, 61, 106; Vinicije B. Lupis, „Dubrovčani u iseljeništvu poslije pada Republike“, *Povijesni prilozi* 36 (2009), 162.

54 O Volantićevim posljednjim danima upravo u ovom kontekstu vidi u: Ivan Lupić, Irena Bratičević, „Jaoh, a sada sve je inako: o kritičkoj izdaji Gundulićeva *Osmana*“, *Colloquia Maruliana* 26 (2017), 101-103.

i potpisivanje toga popisa odvalo u domu obitelji Righi (u bilješci precizira: Righi Balbi) i za ovaj vrhunac spletkarenja protiv patricija krivi jednu ženu, Dubrovkinju udanu za Venecijanca (393–411), koja postaje, kako će se vidjeti kasnije, metom njegovih bespoštednih uvreda.⁵⁵

Došao je i 31. siječnja 1808., dan kada se k Marmontu uputilo tročlano izaslanstvo. Sjećanje na to Sorkočeviću je posebno bolno jer je bio jedan od poslanika.⁵⁶ Žali se da im francuski general nije ni dopustio govoriti, već je predbacio patricijima i Senatu spletke i varke te ih zadužio da sazovu sastanak Senata na kojem će im se obratiti. Potom je, pripovijeda pjesnik, zapovjedio da se topovi na Lovrijencu i Minčeti okrenu prema gradu i postavio vojnike oko vijećnice iz opreza pred mogućom pobunom. Kada su senatori ušli u dvoranu, obratio im se pukovnik Delort, u čijoj je pratnji bio i Dubrovčanin Vernazza, i u Marmontovo ih ime još jednom optužio za rad u tajnosti protiv Francuza te im obznanio da zbog toga raspušta Senat i vlasteli oduzima moć i pravo na donošenje zakona i odluka i bilo kakvo organizirano političko djelovanje (412–452).

Ovdje se kazivanje naglo prekida. Moguće je pretpostaviti dvoje: ili da je Sorkočević kanio nastaviti, ali je odustao, ili da pjesmu jest završio, ali da ovdje nije sačuvan cjelovit rukopis pjesme. Budući da se rukopis sastojao od neuvezanih dvolisnica, lako se moglo dogoditi da su se one s vremenom raspršile i da je drugi dio rukopisa izgubljen ili sačuvan na nekom drugom mjestu. Doduše, Sorkočević je na dnu svake od prvih triju dvolisnica zabilježio ukupan broj stihova i zapisao kustodu kako bi se znalo koja dvolisnica slijedi te je tu kustoda pouzdan znak da na tom mjestu tekst nije završen, dok na kraju četvrte dvolisnice, gdje bilježi broj stihova, kustodu nema, što bi govorilo u prilog tomu da je ovo za njega kraj pjesme.⁵⁷ No taj završetak usred govora nekog od protagonista, bez ikakva pripovjedačeva komentara ili zaključka, ne bi bio nimalo karakterističan za uzuse epskoga žanra i stoga sam sklonija vjerovati da pjesma ima nastavak, ali da on nije sačuvan ili je još uvijek zagubljen. U preostalom dijelu Messijeve ostavštine ne nalazi se, iako ondje, kako je spomenuto, ima listova ispisanih Sorkočevićevom rukom.

Na rukopisu Sorkočevićeve pjesme ima i mjestimičnih tragova druge, kasnije ruke, što su uglavnom probe pera, a na jednom je mjestu isti čitatelj ostavio i zajedljivu napomenu. Uz bilješku u kojoj se Sorkočević tuži na Ivana Luku Zuzorića što mu je smjestio Francuze pod krov i iznuđivao novac za njih, uz „non

55 U obitelji Nikole Righija kći Anica udana je za plemića Zanetta/Zuane Balbija iz Venecije; Državni arhiv u Dubrovniku (Hrvatska), HR-DADU-276/O 27, 1 Famiglie cittadine riconosciute dall'ex Repubblica di Ragusa, fol. 46v.

56 Izvještaji suvremenika i kasniji pregledi ne bilježe sastav izaslanstva, a ni Sorkočević nije naveo imena druge dvojice senatora koji su s njim išli pred Marmonta.

57 U broj stihova koji bilježi na fol. 8v (457) uračunato je pet kasnije zacrnjenih stihova o pripadnici obitelji Righi s fol. 8r.

ostante che io lo avessi defeso contro Marco Boscovich e salvato la possessione di Cepicuchie come avvocato“, cinično je dodano: „pagato probabilmente“. Usporedbom s rukopisom Miha Messija, koji prevladava u ostavštini, zaključujem da je upravo on bio taj prvi kritički čitatelj Sorkočevićeve pjesme. Zanimljivo je također primijetiti kako je na mnogima od onih mjesta gdje Sorkočević izričkom navodi neko ime – ime osobe koju svrstava među suradnike francuske vlasti – netko pokušao prekriti imena kako ih se ne bi moglo pročitati. Čini se da je to radio tako što je s pomoću voska preko imena lijepio komadiće papira. Ti su se komadići papira ponegdje zadržali do danas, a negdje su opet skidani te su tu ostale mrlje od voska pa su neka imena doista djelomično nečitljiva. Ostaje upitno je li prikrivanje imena djelo samog autora, što mi se s obzirom na njegov pristup u pjesmi prema imenovanim osobama čini malo vjerojatnim, ili nekoga komu je rukopis kasnije dopao u ruke, no u svakom slučaju ono pokazuje da se čin otvorenog napada na sugrađane ipak doživjelo kao problematičan. Na sličan način, usporedbe radi, nedugo prije Sorkočevića i Marin Zlatarić upotrijebio je književni oblik za ocrnjivanje suvremenika. U ciklusu latinskih epigrama *Caratteri di tutti gli attuali Senatori di Ragusa e di diversi di Maggior Consiglio*, iz 1784. ili 1785. godine, opisao je 46 pripadnika vlastele navodeći njihova puna imena, a od toga je o njih 35 bez imalo uvijanja dao negativnu sliku. Sudbina Zlatarićevih epigrama bila je takva da autograf nije sačuvan, da je tekst preživio zahvaljujući devetnaestostoljetnim prepisivačima Luki Pavloviću i Stjepanu Tomaševiću te da se početkom 20. stoljeća Baro Broilli nije nimalo čudio što epigrami nikada nisu tiskani.⁵⁸ Razlika između Zlatarića i Sorkočevića u tom je što se Zlatarić, u vrijeme dok je Republika još postojala, odvažio osvrnuti na postupke i na osobine onih koji državu vode i kritizirati stalež kojemu je i sam pripadao, dok je Sorkočević klasno potpuno jednostran i isključiv: uz Francuze svu krivnju za pad Republike prebacio je na pripadnike građanskog sloja koji su s Francuzima, prema njegovim tvrdnjama, odano surađivali, a nije bio u stanju vidjeti da su Republiku dugotrajno slabile i neke političke odluke staleža na vlasti čiji je predstavnik bio i sam. Sorkočevićevi stavovi o građanima – izdajicama Republike zapravo su najbliži onoj karakterizaciji koju je u izvještajima iz 1817. godine iznio austrijski redarstveni povjerenik Reha opisujući „Butigu“: „Butiga“ je, prema njemu, bila tajno društvo prevratničkih aspiracija, protivno vlasteli i starom republikanskom uređenju, u njemu su se uz vođu Rafa Androvića nalazili i Vlaho i Luko Stulli, Antun i Tomo Krša, Nikola Grmo-ljez, Antun Kaznačić i drugi. Reha ih je opisao kao učene, lukave, amoralne intrigante i tvrdio da su upravo oni imali odsudnu ulogu u predaji grada Francuzima.⁵⁹

58 Više o epigramima vidi u: Irena Bratičević, „Epigrami Marina Zlatarića“, *Perivoj od slave: zbornik Dunje Fališevac*, ur. Tomislav Bogdan i dr. (Zagreb: FF press, 2012.), 43–52.

59 Rehina su izvješća poznata samo iz Berse, *Dubrovačke slike i prilike*, 84–85, a i Bersa i kasniji istra-

Koliko je Sorkočević bio neprijateljski nastrojen prema nekim građanima vidi se i po tome što je, kako bi naglasio opreku između njih i aristokracije, isticao njihovo pučko ili seljačko podrijetlo (za Brankovića, Sodrnu, Androvića), kao i obiteljske poslove koji su za njega priprosti – poput papučara (Benić), konopara (Pasarević) i krčmara (Trojani), ili je pak redovito podsjećao kako su položaje i kompetencije stekli upravo zaslugom patricija (Vernazza, Luko Stulli), čime je jače naglasio njihovu „izdaju“ Republike. Usto, uz njih je ravnopravno kao i uz Francuze vezao riječi koje označuju varku, spletku, zavjeru, prijetvornost, lukavost i laž pa je učestala upotreba tih sinonima (*perfidus, periurus, dolosus, insidiae, fraudes, artes, mendacia*) stilski obilježila cijelu pjesmu.

Rezniranost koju je građanska „izdaja“ kod Sorkočevića izazvala nagnala ga je da iz svojega kuta ispriopovijeda jedan prijeloman povijesni događaj, pad dotad slobodnog grada i republike. Kako je za izlaganje o padu grada odabrao prikladan žanr klasične i humanističke latinske književnosti, kraću epsku pjesmu, u skladu s tim izborom uveo je i elemente karakteristične za ovaj žanr. Tako u invokaciji zaziva muzu da mu dade nadahnuće i jasno najavljuje temu, odnos vlastele s Francuzima prikazuje kroz dijaloge senatora i francuskih generala te uvodi digresije, među kojima je osobito potresna ona u kojoj se obraća svetom Vlahu. Kada upotrebljava poredbe, u njima se očituje njegovo klasično obrazovanje: Lauristona, koji je svojevrstnom prevarom uvjerio Dubrovčane da otvore vrata grada francuskoj vojsci, usporedio je s Grkom Sinonom, koji je na prevaru uvjerio Trojanke da među zidine prime drvenog konja i tako omogućio ulazak grčke vojske u Troju.⁶⁰ Gospođu Righi Balbi, u koju je upro prstom zbog uloge u zavjeri, prisposobio je Rimljanki Orestili, ženi u čijoj se kući Katilina sastajao s urotnicima kada su kovali najstrašniji pokušaj urote koji je pretrpjela rimska republika. Nakon te usporedbe spustio se Sorkočević na posebno uvredljivu razinu komentiranja njezina fizičkog izgleda i truda da djeluje ljepše i mlađe. Tada ju je, izboranu i blijeđu, nazvao Epijom i ismijavao kao ženu koja bi si kozmetičkim maskama od magarećeg mlijeka i mrvica kruha mazala lice, a uz grudi i bokove dodavala kučinu ne bi li pokrila nedostatke i tako se što lakše dopala mladićima. Sorkočević je tu posegnuo za motivskim repertoarom čuvene šeste satire rimskog satiričara Juvenala, pjesme koja je u cjelini nesmiljen napad na amoralnost rimskih matrona i jedan od standardnih tekstova antičke mizogine literature, te se tim postupkom i sam upisao u ženomr-

živači smatraju njegovu tvrdnju o ulozi „Butige“ u predaji grada pretjeranom: Miljenko Foretić, „U procijepu prodora novih ideja i realiteta dubrovačke zbilje“, *Dubrovačka Republika i Francuska revolucija*, ur. Miljenko Foretić (Dubrovnik: Matica hrvatska, 1996.), 18-19; Stjepan Čosić, „Luko Stulli i dubrovačka književna baština“, *Analitički Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 41 (2003), 267.

60 Epizoda o Sinonu ne javlja se kod Homera, već u Vergilijevoj *Eneidi* (Aen. 2, 77-198).

začku književnu tradiciju.⁶¹ Nadahnuće je u leksiku rimskih satiričara pronalazio i kod ocrnjivanja građana: *ambubaiiae* (bludnice), *balatrones* (cirkusanti), *scurrae* (dangube), *vappae* (budale), *faex* (talog, smeće, ološ – kao najveća uvreda, koju je čuvao za konzula Chirica i za braću Stulli) tipične su riječi u satirama Horacija i drugih predstavnika žanra. I sama *bilis* koja ga je pokrenula (gnjev, srdžba, ljutnja) termin je kojim Horacije u više navrata opisuje svoje stanje, a značenjski korespondira s *indignatio*, terminom kojim je Juvenal programatski obrazložio svoje pjesničko stvaranje u žanru satire.⁶²

Kao što je u trenucima u kojima se obračunava s neistomišljenicima Sorkočević posuđivao motive i vokabular iz rimske satire, tako je izlažući tijekom događanja glavni oslonac imao u Vergilijevoj *Eneidi* kao osnovnom modelu latinske epske književnosti, u kojem se, uostalom, nalazi i priča o propasti Troje. Brojne formalne osobine, a napose preuzeti završeci stihova, ukazuju na njegovo pažljivo čitanje rimskog klasika. Kada se odlučio svojoj priči dati stihovani oblik, Sorkočević je pokazao kako može bez poteškoća napisati intrigantan, učen i sugestivan pjesnički tekst na latinskom, no koliko god da je vodio brigu o formi, čini se da je u prvom planu njegova rada na ovoj pjesmi ipak bila intencija da precizno i činjenično zabilježi zbivanja kojima je bio neposrednim svjedokom. U tom aspektu njegov je tekst blizak jednom isto tako izuzetnom djelu dubrovačkoga latinista, „protuepiliju“ nepoznata autora iz sredine 18. stoljeća koji je nastao kao reakcija na epilij Vladislava Gučetića o njegovoj obiteljskoj tragediji: nepoznati autor ondje je burna zbivanja u Gučetićevoj obitelji prepričao iz svoje, oprečne perspektive, a zbog oštire i otvorene kritike upotrijebio je fiktivna imena svojih meta, no potom ih je sva i razotkrio u kazalu na kraju pjesme.⁶³

Konačno, Sorkočevićeva pjesma koja opisuje kraj Dubrovačke Republike nameće pokušaj usporedbe, ne po estetskom dosegu ili književnopovijesnoj važnosti, već po temi, i s pjesmom koja je, moglo bi se reći, govorila o njezinu početku. Necjeloviti epilij Ilije Crijevića *De Epidauro* također se bavio povijesnom temom i padom jednoga grada i također je imao vrlo naglašen moment političkog i ideološkog opredjeljenja koji obojica autora dijele kao pripadnici vlasteoskog staleža. Razlika je između tih dvaju djela u tome što je Crijević, pišući potkraj 15. stoljeća, uz mit-

61 O toj tradiciji u književnosti Dubrovniku više u: Slavica Stojan, „Ženomrstvo u Dubrovniku“, *Vjerenice i nevjernice: žene u svakodnevnici Dubrovnik (1600–1815)* (Zagreb; Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2003), 337–373; Tamara Tvrtković, „Žena, majka, kraljica: kratak pregled mizoginije u djelima antičkih autora i hrvatskih latinista“, *Musarum cultus – Zbornik radova u čast Marini Bricko*, ur. Petra Matović i Nino Zubović (Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF press, 2019.), 145–171.

62 U izrazu „facit indignatio versum“, „gorčina [mi] stvara stihove“ (Iuv. 1, 79).

63 Vladislav Gučetić, *De casibus domus atque familię suę carmen allegoricum* (Split: Književni krug Split, 2018.).

sku priču o propasti antičkog Epidaura dao i idealiziranu sliku budućnosti novoga grada Dubrovnika i njegovih diplomatskih, trgovačkih i civilizacijskih dostignuća,⁶⁴ dok je Sorkočević, zagledan u prošlost Dubrovnika i opčinjen slavom koju je Crijević Gradu prorekao, mogao samo s gorčinom opisivati ono što je doživio kao njegov apsolutni kraj.

Zaključak

Latinska pjesma talijanskog naslova *Arrivo de'Francesi a Ragusa* iz Osobnog arhivskog fonda Miha Messija u Državnom arhivu u Dubrovniku atribuirana je u ovom radu na osnovi karakteristika rukopisa i na osnovi samog sadržaja Matu Sorkočeviću (1763. – 1841.). S obzirom na svoj sadržaj, oblik i mjesto gdje je pronađena, pjesma upućuje na nekoliko smjerova u daljnjim proučavanjima. Za historiografska istraživanja ona može biti važna kao izvor podataka jer je pisana kao svjedočanstvo iz prve ruke, iako obilježena subjektivnim i nekritičkim viđenjem i, nerijetko, satiričkim pristupom. S književnopovijesnog gledišta, kao pjesma u kojoj je povijesni sadržaj vješto pretočen u latinske heksametre po zakonima antičke i humanističke poetike, ona se pokazuje najvažnijim djelom Mata Sorkočevića, dosad slabo poznatog kao jednog od brojnih autora prigodne poezije u devetnaestostoljetnom Dubrovniku. Također ukazuje na to da Sorkočević zaslužuje istaknutije mjesto u budućim sintezama latinske književnosti staroga Dubrovnika ili 19. stoljeća, dok u recentnim pregledima nije uopće ili nije ozbiljnije bio uzet u obzir.⁶⁵ Gledajući spomenutu snažnu produkciju latinske književnosti u prvoj polovici 19. stoljeća, kojoj i Sorkočević pripada, njegova je pjesma još jedan primjer koji upućuje na potrebu da se iscrpnije istraži uloga školskog sustava i naobrazbe u dubrovačkoj književnoj kulturi jer su sasvim sigurno jezične i retoričke kompetencije koje su đaci dobivali od svojih učitelja, među ostalim čimbenicima, utjecale na to da Dubrovnik ima jedan od najdugovječnijih latinитета u okvirima europske novolatinske književnosti.⁶⁶

64 Ilija Crijević, *De Epidauro / O Epidauru* (Dubrovnik: Dubrovačke knjižnice, 2020.), osobito stihovi 375-451.

65 Irena Bratičević, „Latinsko prigodno pjesništvo u Dubrovniku u 19. st.“, *Latina et Graeca* 8 (2005), 15-29; Ivica Martinović, „Latinski i latinisti u XIX. stoljeću“, *Hrvatska i Europa: kultura, znanost i umjetnost*, sv. 4: *Moderna hrvatska kultura (od preporoda do moderne)*, ur. Josip Bratulić i dr. (Zagreb: Školska knjiga, 2009.), 285-303; Irena Bratičević, „Latin poets in late eighteenth- and nineteenth-century Dubrovnik“, *Neo-Latin contexts in Croatia and Tyrol: challenges, prospects, case studies*, ur. Neven Jovanović i dr. (Wien: Böhlau Verlag, 2018.), 139-158.

66 Za isti zaključak u radu o prevoditeljskim pothvatima Antuna Sivrića i Vlaha Getaldića vidi: Neven Jovanović, „Two Gentlemen-translators from Nineteenth-century Dubrovnik“, *Latin et littérature néo-latine au XIXe siècle: pratiques et représentations*, ur. C. Bertiau i D. Sacré (Turnhout: Brepols, 2020.), 155.

Na kraju, i Sorkočevićeva pjesma i ovom prilikom prikupljeni rukopisni svjedoci njegovih prije svega povijesnih zanimanja pokazuju da su arhivi iznimno relevantan i u nas još uvijek većim dijelom neiskorišten izvor građe u književnopovijesnim istraživanjima.⁶⁷

⁶⁷ Ovaj rad nastao je u sklopu projekta *Hrvatska rukopisna kultura: djela, pisari, zbirke*, koji financira Hrvatska zaklada za znanost pod brojem IP-2019-04-8566.

Prilozi

Prilog 1. Pjesma o dolasku Francuza u Dubrovnik*

Carmen. 1. Arrivo de' Francesi a Ragusa

Vix morbo validum quom me timor aëris aegri¹ [1r]
 Sollicitumque domi compellat cura morari,
 Pharmaca qua natis, vexat quos arida febris,
 Suppeditare queam medica velut arte peritus,
 Aspera tunc volvens rerum discrimina et urbis,² 5
 Gallica queis rabies, iuncta est cui civica turba
 Fas omne abrumpens, patriis in moenibus instat
 Patriciosque viros inclusos aggere servat;
 Dira subit bilis iamdudum erumpere fervens,
 Periurosque urget Gallos sociosque rebelles 10
 Carpere et insidias fraudesque referre malignas.
 Impavidus referam, postquam me Tauridis ora,³
 Servitio vacua et ponto circumdata tellus,
 Detinet Anglorum laeta ditione beatum:
 Dulce solum Tauris, curarum dulce levamen! 15
 Gallorum at sensus nuper partesque sequuta⁴
 (Turgentibus aucto primorum nomine servi
 Et quotquot blaeso movet audax ore sacerdos)
 Iamiam invisam mihi; sed illam nunc omine laeto
 Anglia, cui imperium pelagi est tutelaque terrae, 20
 Servitio eximeret, iuri primoque referret.
 Musa, vices memora nostrisque adlabere coeptis,
 Neve tua indignos mens nunc meminisse labores

* Pri uspostavi teksta osuvremenjeni su interpunkcija i pisanje velikog i malog slova u skladu s preporukama *Normae orthographicae et orthotypicae Latinae* (Academia Latinitati fovendae, Rim, 1990) te je slovo *j* zamijenjeno s *i*, a znak *ε* dvoslovom *ae*. U ostale grafijske osobitosti izvornika nije intervenirano. U uglatim zagradama nalaze se moje dopune na oštećenim mjestima, a gdje je tekst ostao nečitljiv upotrijebljen je znak [...].

- 1 Questo *Carmen* è stato scritto il Novembre 1813. a Giuppana, ove mi ero rifuggiato; e vi era una forte epidemia di terzane, e quasi tutti di casa mia erano ammalati.
- 2 Assedio della città, e tutti i nobili violentemente condotti in città.
- 3 *Tauris* è Giuppana, e questa isola già era sin dai primi Agosto occupata dagli Inglesi.
- 4 I primati di Giuppana Masdin e Bunich [serv]itori nelle case n[obili] dai lor [primi] anni, col paroco balbuziente amico del Garagnini aderivano al partito Francese.

Horrescat, dudum en diris exercita fatis	
Ragusa et magnis bellorum erepta periclis	25
Numen in astra sui tollit festiva Patroni,	
Galliae et occasum fortunatasque ruinas	
Nunc effert, fatis contraria fata rependens.	
Qui sermo, o Galli, quae vox est ista rebelles ⁵	[1v]
Nos regis nostri sacrata invadere iura,	30
Patriciam et pubem vesano Martis amore	
Cogere, ruricolos residesque in bella colonos?	
Improba gens Galli, quae tanta audacia menti?	
Seu mala stultitia haec urget vos vana profari?	
An potius patriae mentem infelicis amore	35
Incensi et populi et procerum sua iura referre	
Raptoresque suos detrudere finibus ardent?	
Proh dolor, heu, miseri qui moenia pandimus ultro	
Tantium ignari scelerum captique doloso	
Lauristono! Nostras ille relinquere terras	40
Et populi haud unquam procerumque lacessere iura	
Obstrinxitque fidem et manifesto in lumine pandit	
Periuri ille notam subscriptam nomine regis.	
Perfidus ille equidem Graii velut arte Sinonis	
Agmina densa virum media deduxit in urbe	45
Et Patrum ab officio populique protervior ipso	
Caenobia et sacras servitura iusserat aedes	
Militibusque fame longo fractisque labore	
Collectum ut dapibus robur viresque receptae	
Exigit; haud secus ac victor foret urbe subacta.	50
Tres illum qui adeant delecti ex ordine Patrum –	
Qui causam adventus poscant, quo tendere vellet,	
Non armis captam urbem, at moenia pandimus urbis,	
Napoleonis res, feliciaque arma sequutos	
Edoceant memorentque exhausta aeraria nuper,	55
Quod non Austriades, Moschi, fortesque Britanni	[2r]
Arguerent unquam, at casus miserescere sueti	

5 I Francesi ardivano di rimproverare che questa insurrezione fosse una rivolta contro l'autorità legittima, e si giustifica col risponder, che il general Lauriston potè entrar in città perche le porte furono aperte ed egli avea promesso di non ledere in minima parte la sovranità; inoltre, che noi non abbiamo mai offeso i Francesi, che anzi abbiamo esausto l'erario per favor loro e che le altre potenze non ci abbiano rimproverato di ciò, compassionando la nostra situazione.

Nostros, iusque colunt libertatemque Senatus –
 Postquam introgressi et coram data copia fandi,
 Vix ea fatus erat Zamagnae e sanguine natus 60
 Eloquio pollens graviorque aetate Marinus,⁶
 Heu, quis non voces memorat, quis fictaque verba
 Quae mox ille tumens elata voce vicissim
 Pauca dedit! „Patres, animo secludite curas,⁷
 Consilio hanc omnes animisque volentibus urbem 65
 Intramus victores regnis, quae Arnus et Ister,
 Quaeque ingens Albis, quae et permeat Odera regna;
 Napoleon magnus nos vestra ad limina misit.
 At vix Phaeaciam Catharunque subegerit armis,
 Ipse mihi iussit vestrasque relinquere terras 70
 Et populi haud unquam procerumque lacessere iura.
 Irrita nec loquor: haec nota et haec data dextera testis.
 Nunc agite, o, tectis pedites succedere vestris
 Fas, peditumque duces, et defensoribus istis
 (Haec sit cura Patrum) vigiles praeferre ministros, 75
 Quaeque opus aere queant sumptuque parare Senatus:
 Quis locus aegrotis, quaeso, quis vulnere laesis,
 Quis locus armis vel quo consistere castra?“
 O, quae tunc acri retulit sermone Zamagna
 Quaeve et tunc alter Patrum qui ex ordine lectus 80
 Dixerat ille minor Cabogae e sanguine natus!
 „Omnibus idem animus tua iussa capessere, nec fas⁸
 Ulli est, Gallorum atque Italum fortissime ductor,
 Imperio iussisque tuis obsistere contra. [2v]
 Quis Patrum, at quaeso, in Gallos committere tantum, 85
 Quod cives potuere? Quibus tot ferre labores
 Totque mala instituis? Rerum, heu, novus imminet ordo.
 Dux Russus nuper nostras advectus ad oras⁹

6 I tre senatori erano Marino di Zamagna, Giovanni di Caboga, Pietro di Sorgo Cerva.

7 Questo era il tenor della risposta del Loriston [*sic*].

8 Il Zamagna e Caboga ondi risposero.

9 Il Caboga disse che l'ammiraglio Signavin avesse sbarcato a Sabbioncello diversi ammalati, ma che il Senato volle tosto rapresentargli, che questo passo porebbe comprometterci con i Francesi, volesse imbarcarli sulle fregate nè che stettero più oltre in terra; ed il Russo condiscese, quindi va ora a pregar i Russi, quando vedono che l'armata Francese è in mezzo alla città. Tutto il nostro avere è sul mare, onde noi ora perderemo tutto. Il Caboga era stato in questa commissione presso il Signavin.

Bisdenos socios, quorum languentia membra
 Et gravibus vexata malis et vulnere laesa, 90
 Egressos †hillis† considerare iussit arena,
 Consulto at Patrum quovis prohibentur arenae
 Hospitio et nostra vetitum consistere terra.
 Quod genus hoc hominum, quaeve hunc tam barbara morem
 Permittit patria? At nostri est ea cura Senatus 95
 Nullis auxiliis Russos opibusque levare,
 Haud unquam vestri mentemque lacessere regis.
 Tres quoque tunc oratores ex ordine Patrum
 Lecti, quorum ego pars fueram idem, haud vana precantes
 Excepit facili dux mente animoque Signavin 100
 Moxque suos classi socios aegrotosque remisit.
 I nunc et Russum supplex affare potentem
 Agmina Gallorum in media quum sistimus urbe:
 Nunc raptu obvia nostra omnis natat aequore gaza,
 Nostras nunc omnes quotquot stant littore puppes 105
 Addicent fisco et poenas ob nostra reposcent
 Haec studia et curam hanc miserorum morte piabunt.“
 Dixerat; ast illi subridens talia reddit:
 „Omnem pone metum: urbs quidquid feret ista laborum
 Napoleon magnus satis una superque rependet,¹⁰ 110
 Fas omne est nostris Ragusam fidere regnis“.
 Haec ille. At divum effigies ut templa tueri¹¹ [3r]
 Una cui mens est Sorgorum e sanguine Petrus
 Sic fatur: „Dux, o, nec plura his addere dictis
 Fas mihi; namque et adhuc haud aspernanda precamur. 115
 At te quaeso unum vellem nunc mente referre:
 Parva equidem haec urbs, nec quo consistere castra
 Est locus. O, tua ne pietas sinat, inclite ductor,
 Cenobiis, sacris sive aedibus illa locare.
 Hae arces sunt nobis, nostra haec custodia et urbis. 120
 Sic nos prisca fides, sic nos exempla parentum
 Certa docent“. Finem at nondum dedit ille loquendi,
 Sic fatur, simulans quid magnum volvere mente:
 „Ocius adveniet, cui sunt haec omnia curae,¹²

10 Risposta del Lauriston.

11 Discorso di Pietro di Sorgo a favor delle Chiese.

12 Risposta di Loriston [*sic*] che si aspetti l'arrivo imminente di un commissario, con cui dovrebbe

Nec mora vos illi quaeque indulgere necesse, 125
Haec vos interea Patribus mea dicta referte“.

O, qui tunc maeror, quali tunc fervere luctu
Dicam, quamque alto absorbens vortice amaror
In barathrum et populi deiecit corda Patrumque!
Diriguere omnes, nec quispiam obsistere contra 130
Ausus, iussa sequi properant populusque Patresque.
Obsequio interea haud motus, nec desinit ille
Fraudibus usque novis deiectum urgere Senatum;
Quin ipse (auditis si quidquam credimus) ausus¹³
Pro vigilum excubiis Blasi proponere templum. 135
At populi solers postquam pia murmura novit,
Virginis Assumptae templum divique Patroni
Arripere haud ausus, sola haec intacta reliquit.

Ille puellarum sacram primo occupat aedem,¹⁴
Gloria queis est pone sequi vestigia Clarae. 140
Urbis quum primi posuere hic moenia cives¹⁵ [3v]
Aram adire tibi, Blasi, hac in parte locarunt;
Urbe sed in media ingenti cum condita mole,
Protinus ista sacra est divae sub nomine Clarae.
Non aliae has inter nisi claro a sanguine natae 145
Degebant, mores Clarae atque exempla professae.
Hic vetulae duo Gozze, queis antistita Sorgo,
Vota Deo solvebant primo a flore iuventae:
Tres fuerant amitae hic olim, quarum una superstes.
Consilio hinc Patrum haec illis indicere iussa¹⁶ 150
Obstringit nolens, ecquis pote talia sponte?

Quis clades, Ragusa, tuas, quis funera fando,
Fraudibus ille suis quae tot meditatus iniquis,
Explicet atque tuo postquam despecta Patrono
Capta illis servas medium in penetralibus hostem, 155
Omnigena qui te vi perdidit aerumnarum.
Pars quarum fueram, quaeque ipsa miserima vidi,

il Senato intendersi; ed infatti il giorno dopo arrivò il commissario Le Ferre.

13 Volevano occupar la Chiesa di S. Blasio per corpo di guardia.

14 Chiesa e Monastero di Santa Chiara, ove era una mia zia.

15 Qui è stata nei suoi principii la chiesa di S. Biagio, indi fù fabricata quella che oggi è in mezzo della città, ed indi fù ridotta ad uso delle monache di condizione nobile. L'abadessa è stata la mia zia.

16 Unitamente ad altri fù accomesso anche a me di comunicar alle povere monache di doverne uscire.

Haec ego sed referam diro licet aegra dolore.
 Mens animusque graves horret memorare labores;
 Dive, tuo at magno confisus numine pandam 160
 Ragusa ut diris iam nunc exercita fatis
 Et magnis posthac bellorum erepta periclis
 Efferat ipsa tuos festiva suosque triumphos.
 Barbarus, heu, late vastans rapit omnia Russus¹⁷
 Aeger, inops, omnis campis diffugit arator 165
 Involvitque furens per noctem tecta domosque,
 Perque diem flamma et circumvolat undique terram:
 Quae trans Cadmaeas gens incolit efferat rupes.¹⁸
 Irruit, heu, numero latronum exercitus omnis, [4r]
 Dirus et antistes ducens in proelia fures¹⁹ 170
 Intonat horrendum, poenas caedesque minatur.
 Ille suos iactat mores ritusque sacrorum
 Solvere solemnes Assumptae Virginis aris
 Atque tuis, Blasi, vota illuditque precantum.
 Instruit ignivomas vicino in vertice montis 175
 Moles et validis totam quatit ictibus urbem;
 Quisque suo quaerit capiti saevoque timori
 Si latebram quam forte queat nanciscier imam,
 Et premit atra fames, undisque per avia ductis²⁰
 Gurgite confracto cives sitis arida vexat. 180
 Quod si cura urget prodire et quaerere victum,
 Per media haud dubiam in mortem cita tela feruntur,
 Adversi et medium crudeli vulnere pectus
 Ignea glans tonitru celeros demissa per auras
 Perforat et largo tepefacta est sanguine tellus. 185
 O, tua quo, dive, est virtus, quo antiqua potestas²¹
 Indomitos sacra mitescere voce leones?
 Quonam frontis honos olim, quo territus hostis
 Constitit, haud ausus bello contendere et armis?
 Ecquis non urbis memorat primordia nostrae, 190
 Quum nondum, Blasi, tu nostra in vota vocatus

17 Assedio, incendii ed altri mali.

18 Montenegrini.

19 Il vescovo Greco minacciava, che avrebbe celebrato le sue messe in Duomo e S. Biagio.

20 Gli acquedotti rotti e varie morti accadute a quelli che dalle palle furono colpiti.

21 Invocazione al Santo, alludendosi ai primi miracoli nei principii di Ragusa. Stoico era il pivano di S. Stefano, che ebbe le rivelazioni, come si à per tradizione e cronache.

Ocyus advolitans, praesens atque undique nostris Moenibus adstiteras, ultro conspectus in armis? Haud haec, haud olim proavis praedixerat ille Stoicus, non ulli clara veritate secundus;	195
Gratior haud alter, Stoicus cui prima sacrorum, Inclita cui Stephani cura est credita templi.	[4v]
Ille tuas primus proavos perduxit ad aras, Ragusae et columen fore tu discrimine quovis, Nullus et audaci contra te vindice dextra	200
Hauserit in nostram posthac urgere ruinam. Moenia queis Blasi effigies sua sculpta manebat ²² Quum subito urbs motu quassa est, si immota stetere; Ignibus et mediis hac olim sospes in ara ²³	205
Una tot exustas inter tua mansit imago. Te columen magnum nostro portenderat aevo, Quocum nostrae urbi potes haud contingere quidquam: Nunc quonam extremo rerum discrimine et urbis, Dive, tuo periit nostri de pectore cura?	210
Nunc tua tota malis habitantur moenia Gallis, Labitur et praeceps alto urbs a culmine tota. Quid loquor, ah, votis et spe frustratus inani! Advolat at Molitor, subita et formidine verso ²⁴ Diffugiunt hostes: dirum, cheu, nosse quid optes!	215
Alter quum mediis restat penetralibus hostis, Vix furum collecta manus vicino e vertice Sergi Eriperat sese praeceps atque aggere ab alto Ignea desierant terrere tonitrua cives. Marmonius nostris, Gallus dux, advenit oris, ²⁵	220
Omnia sunt nobis felices gaudia vitae A quo rapta, simul nobis mala et omnia nata. Cui non Marmonii linguae mendacia nota, Illaque praetumidae petulans iactatio mentis? „Saxeus hic Sergi mons, vestrae qui imminet urbi, ²⁶	[5r]
Quaeque in conspectu cautes iacet ardua saxis	225

22 La statua rimasta illesa di S. Biagio nel terremoto.

23 Statua di S. Biagio illesa nell'incendio.

24 Arriva Molitor fuga i Russi, ma i Francesi seguitano ad occupar Ragusa.

25 Arrivo di Marmont.

26 Milanterie di Marmont.

Napoleon, si fama ingens, ingentior armis,
 Iusserit, educent flores auroque micabunt.“
 Ecquis non memorat fraudes, conficta in aequos²⁷
 Crimina patricos, leges, sanctumque Senatum?
 Ambubaiarum ille sibi collegia iunxit, 230
 Ille balatrones, scurras, vappasque rebelles,
 Omnes ille novos dilecto ex ordine cives,
 Quos benefacta Patrum populi de faece tulere:
 Ut fraudes strueret, sacrataque iura Senatus
 Dirueret, fraudum iunxit scelerumque sodales. 235
 Ipse instans operi dux Gallus crimina et artes
 Infandisque docet procures lenire libellis;
 Ille sigillatim chartis conscribere iussit
 Quotquot iussa Patrum detrectant ferre rebelles,
 Talibus ut qua suis quaeratur gloria rebus, 240
 Atque preces vocat, hoc praetexit nomine fraudes:
 [Radeqli]am, Chiricum, V[erna]zzam, Beni[chi]umque,²⁸
 Abdita Turcarum confidens, quaeque Senatus
 Noscere quis dedit officioque interpretis almo
 Protulit e vulgo immeritos, opibusque levavit. 245
 Hi furca fraudum scelerumque expendere poenas
 Digni, nomina probroso quorum monumento
 Inscripta et furcis leget horrens sera propago.
 Radeqliae, Ch[irico]que omnis fuit omine laevo
 Turcarum ad regem res credita publica curae, 250
 Illusi at donis, turpis fex improba coetus!
 Hi primi patriam Gallorum facta gerenti
 Vendunt et quovis dimisso munere sponte²⁹ [5v]
 Abiciunt Blasi volitantia signa patroni
 Indicium iuris libertatisque Rhacusae. 255
 Vernazzam tacito Marmontes foedere iunxit
 Adduxitque sibi, patrium ut dimittere[t] munus
 Periurum haud puduit, quin cura atque aere Senatus
 Turcarum qui verba modosque agnovit et artes
 Hausit, sacrilegus iuris contemptor et aequi, 260

27 Marmont suscitava i ribelli e li propose che facessero una sottoscrizione di quelli che volessero la sovversione della Repubblica per mascherar così le sue frodi, quasi fosse pregato.

28 Sono [...] dragomani, quali si distinsero per tradimento i primi.

29 Sono autori, che le bandiere a Constantinopoli fossero deposte.

Excidium ad patriae Turcarum invertere[t] mentes.
 Illius usque adeo praeceps audacia crevit³⁰
 Hauserit ut iactans fortisque satellite turba
 Delectisque viris aulam penetrare Senatus,
 Iura magistratus procerunque abolere verendos 265
 (Horresco referens) titulos nomenque vetustum,
 Marmontisque ducis mandata facessere iniqua.
 Benichium sutore natum scabieque putrentem³¹
 Nunc ad Bossinae Patres misere dinastam
 Qua citius tum verba ferat, tum foedera pandat 270
 Expediatque viros Bizanti properare ad arcem,
 Anxia deiecti referant qui vota Senatus
 Vernazzae; at socius socioque protervior ipso
 Marmonti Iaderam mox quaeque referre studebat
 Expectata diu et nusquam responsa remisit. 275
 Sacrilego hoc demum socium se Zuzzerio addit:³²
 Occurrunt reduci hi Marmonti e Catharo et astu
 Mendaci nectunt culpas et crimina fingunt
 Patriciosque illis poenas caedesque minari
 Acceleretque gradum poscunt tollatque Senatum. 280
 Zuzzeri, quem memorem pollutae crimine vitae
 Infandumque virum, quo non mendacior alter
 Nec superos metuens addit mendacia culpa!
 Illi cum fuit Gallos in tecta locare,
 Patricios hinc ipse aut quos odisse iuvaret 285
 Gallorum atque Italum hospitio vexabat acerbo.
 Quis non ingratae exhorrens obliviae mentis
 Infandosque modos memorat, queis ille patronum
 Me vexare suum ausus fastu et laedere iniquo?
 Illum ego sollicito procerum dum iura manebant 290
 Faucibus e rabulae rixarum et litium amantis

30 [...] venne in Pregai quel giorno in cui accade la soppressione.

31 [Be]nich, figlio di un papuzza[io] povero rognoso per la miseria, è stato prescelto a d[ragom]ano. E nonostante nel tanto beneficio spedito in Bossina per affari, mai scrisse alla Repubblica anzi informava a Zara il Marmont.

32 Giovanni Luca Zuzzeri. Esso con Benich fu ad incontrar a Breno il Marmont da Cataro e, inventando che i Senatori machinavano di condannare a morte i fautori di Francesi, cercavano che sopprimesse il governo. E così fece. Il Zuzzeri era sopra gli alloggi; esso pose in casa mia un alloggio molestissimo, mi condannò in pena a pagar quattro soldati Francesi e mantenerli due giorni sostegna da Clausel, non ostante che io lo avessi defeso contro Marco Boscovich e salvato la possessione di Cepicuchie come avvocato.

Eripui ac fundum salvi servare paternum.
 At Gallum, scelere ante alios qui immanior omnes
 Impatiensque animo foret, in mea tecta locabat,
 Improbus armato ac demum me milite adegit 295
 Hospitio nova mox aptare cubilia Gallis,
 Intereaue illis stipendia solvere adegit
 Edictumque minax ausus subscribere dextra.
 Quis furta ac scelera illius, quis crimina fando
 Explicet omnigena aut casto potis ore profari 300
 Lascivi illa ducis, quis mentem animumque parabat
 Infandas curas, artis seu munia turpis.
 Brancovich his addas, falsum simul atque Sodargnam,
 Mane salutantes procerum qui limina adibant,
 Larga illis tot dona, tot aucta stipendia nummis, 305
 Rurigenosque aequo maior quos gratia Patrum
 Delectos inter cives adsciverat urbis;
 Nos miseri, queis sacra viris aeraria curae
 Hinc cautum Patribus si quidquam perdere, Gallis³³
 Atque duci Lauristono mox alite cursu 310 [6v]
 Abdita ne Patrum prodirent facta cavenda.
 Eloquar an sileam flammas moresque popelli?
 Nam mihi quum repeto, nondum recteque valenti,
 Ardens ira subit, febris morbusque recurrit.
 Quis Stu[llos] memoret, quis Chersas Androvicumque,³⁴ 315
 Totque scelestorum percurrere nomina posset,
 Quin animus meminisse horrens exaestuet ira?
 Seditione, dolis, scelere atque libidine et ira
 Hi unanimes socii, his Marmontes moribus illos
 Consiliis novitque suis bene fraudibus aptos. 320
 Improba fex urbis Stulli, quos gratia Patrum
 Ni pueros donis larga et mercede levasset,
 Discincti vappaeque forent tota urbe vagantes.
 His una est animi vis, una superbia menti
 Senior hos inter, cura qui atque aere Senatus 325
 Asclepi posuit mentem excoluisse per artes
 Androvichio socius scelus in quodcumque paratus,

33 Si era in tanta diffidentia dei ministri alle casse, che non si ardiva di far alcuna spesa segreta perche loro informavano i Francesi.

34 [...]

Os rabidum, fera corda gerens, nova pectore versat
 Consilia ut cives moveat, atque implicet ignem.
 Rurigena Androvichus, Chersaeve satellite nati, 330
 Parto queis censu et positus in faenore nummis,
 Rustica mens illis rebus felicibus alte,
 Immemor haesterni parvi, seu caepe t[um]ebat.
 Libertate hi et vana aequilibrata furentes
 (Improba sacrilegae quae sunt contagia gentis) 335
 Incendunt urbem dictis acuuntque rebelles
 Patricios carpunt mores et crimina fingunt,
 Ingenium lenemque animum quo ad praemia prompti
 Itque reis meritas tardas decernere poenas³⁵
 Insimulare ausi, Patrumque lacessere famam. 340 [7r]
 Vodopichium his addas nostrae qui centurio urbis,³⁶
 Cursorum cui cura, illosque remittere prompte;
 At Marmontis spe captus donique morari
 Illos nec metuit, Gallos simul atque docere.
 Huic consobrinum audacem adde illum comedonem;³⁷ 345
 E verna natos his adde elatosque popina³⁸
 Troiani vappam, aurificem dein, navitam ineptum
 Casnacichium, turpem his adde et scurram Remedell[i],³⁹
 Passarevichios, queis avus patruusque satelles
 Ambo tortores: nam illis non aptior alter 350
 Brachia seu torquere reis seu nectere fune,
 Funium at artificis pater e puero famulatur,
 Mox addictus, dein pubes et venditor ipse.
 O funes inter nati, funesque volutus
 Inter, probrosae meriti succumbere poenae! 355
 Mascarichium; avus huic vespillo, hic atque sutrina
 Natus, dein avido propolae faenore adauctus.
 His Marmontes vappis, his balatronibus uti,
 His ille urbem et cives seditione movere
 Patriciosque viros, Patrumque lacessere iura 360
 Hisque ausis poscit postremo abolere Senatum.

35 L'indulgenza e la beneficenza del Senato la caratterizzavano come malignità.

36 Il capitano di Loggia, il quale aveva l'ispezione di spedir i corrieri, ed esso li tratteneva sin tanto che i Francesi avessero preso le loro misure.

37 Questi è l'altro Vodopich che è ghiottone.

38 Troiani, Casnacich, Remedelli.

39 Sono Passarevich, funei e discendenti da birri, i quali assistevano alle torture.

Nunc age qui luctus, Erato, quae tristia Parcae⁴⁰
 Funera complerant, rerum qui turbidus ordo?
 Impietas penitus vigiles iam pectore curas
 Secum alit exultans, sibi enim, sibi dulcia regna 365
 Affore ait posthac; iam nunc et Tartara nigra
 Deserit Impietas certum sperare triumphum
 Impia nec metuunt antiquum tempora bellum
 Sacrilega et crinem vittis innexa cruentis
 Libertas, vastique furens latera ardua mundi 370 [7v]
 In praeceps Aequilibras incensa per urbem
 Bacchatur caecoque Patres livore lacessit.
 Plaudit ut primum impatiens Tvardiscia cuculli⁴¹
 Hoc canit in vicis clamoribus Stentora vincens,
 Garmogliesius hoc ardens germana funestris 375
 Degener hoc quisquam pollutae et crimine vitae
 Audeat impune ut quidquid nec vindice poena.
 Iamque infanda dies Patrum qua evertere iura
 Dis visum, heu, aderat; miseris, heu, praescia longe
 Horrescunt tum corda Patrum et queis est sacra cordi 380
 Religio pietasque virum, quos eminet inter
 Coetus honor Guscha et gener huic Betondius acer,⁴²
 Sivrichiusque sagax, quem et Martellinia mater
 Insignem pietate virum genuit Liepopilli,
 Conspicuo et Patrum a secretis munere clarus 385
 Beterra, huic socius multo comptusque Volanti
 Ingenio, dolor, heu, diro quem funere mersit:
 Nam patriae excidium haud potuit casumque Senatus
 Perferre infandum, toti spectabilis urbi;
 Haitilovich prudens, clerique decus Perichievich, 390
 Gusmandis coetus nomenque decusque Resaver,
 Seraphici primores qui sub lege parentis.
 Iamque redux Catharo nostris advenerat oris⁴³
 Dux Marmontes, patricii ut duo nominis hostes

40 Qui si accenna la miscredenza e le altre iniquità, irreligioni etc. in trionfo, perchè nulla si temeva e si prevedeva la soppressione della Repubblica.

41 Tvardiscia sfrutato, Garmogliesi e la sorella, e tutti quelli, che volevano impunemente commettere ogni impietà.

42 Qui si enumerano i principali aderenti alla Repubblica.

43 Ritorno da Cattaro, ove incontrato da Zuzzeri, Benich presentane al Marmont la nota di quelli che cercano la distruzione della Repubblica. Questa nota è stata fatta in casa della Righi Balbi.

Protinus occurrunt – socio cum Zuzzeri Benich –	395
Ne trahere atque moras tantis velit addere votis,	
Iura, magistratus, leges tollatque Senatum	
Eripiatque suos instanti a caede, minantum	
Totque scelestorum dant scriptam nomine chartam;	
Righi bis haec subscripta domo: dux foemina facti!	400 [8r]
Advocat ut noctu Capitoli moenibus olim	
Omne balatronum genus Orestilla furentum, ⁴⁴	
Non secus haec Veneto pridem quae nupta marito	
Conscripsisse domi gaudet festiva libellum,	
Excidium ad patriae ut coeant in foedera dextrae.	405
Iam rugae subeant illi et cutis anula membra	
Vix tegit, at formosa studet, velut Hippia diei ⁴⁵	
Pane linit vultum, quaesito lacteque asellae,	
Et stupam mammis, pulvillum et clunibus addit	
Sergiolis, Gracchisque studens noctuque diuque	410
Quo magis atque magis prodire venustula possit.	
Dira urbi interea properans indicere mentem	
Marmontes acuit simulata et suscitāt ira.	
Ultima iamque dies Iani quae mense recurrit, ⁴⁶	
Eheu, aderat! Tres illum lecti ex ordine Patrum	415
Conveniunt, dictis quos interfatus iniquis,	
Horum ego pars fueram atque dolens audita recorder: ⁴⁷	
„Quae vobis mens nuper, quae sententia menti,	
Quidve duces Gallorum animis certatis iniquis?	
Quid iuvat assiduīs coelum lassare querelis	420
Nec sancita prius populique indicere vota?	
Haud casus damnumve ullum nunc imminet urbi,	
Haud pietas; fraudes vestri hae artesque Senatus.	
Certa meae non vobis quae sit sententia mentis;	[8v]
Dicam; nec mora: vos vestra intra limina Patres	425
Fas accire; illic quae sint mea iussa doceto.	
Haec vos interea Patribus mea dicta referte“.	
Sic ait adversisque oculis rapidusque recessit.	

44 Catilina uni i congiurati in casa di Orestilla, dama Romana.

45 Ippia donna vana.

46 31. Gennaro 1808.

47 Tra questi tre senatori fui io uno. Rimproverava il Marmont con calunnie e non permetteva di parlare, perchè interrompeva, e finalmente senza parlar oltre si congedi ordinando che si raccogliessero Senato.

Consilio accitos ut novit, iusserat ille
 Ut belli signum Laurentis, Menze et ab arce 430
 Ballistas glandesque ipsam reflectere in urbem.
 Neu extemplo hortati animi, urbs seu tota tumultu⁴⁸
 Coniceret, turmas vicos et compita circum
 Disponit statuitque aulam stipare Senatus.
 Tum belli socios primosque ex ordine legit, 435
 Praefectos vigilum hos inter, [...]erumque tribunos
 Queis nulli penetrandi Patrum, si limina adire,
 Iusserat et titulos simul ac nomenque vetustum,
 Iura, magistratus sanctumque abolere Senatum.
 Postquam introgressi media consedit in aula 440
 Delorus praeses, cui tunc Vernazza minister,
 Marmontis chartam hinc profert, dein talia fatur:
 „Quaenam vos tantis fortuna indigna superbos
 Fraudibus implicuit, qui nos fugiatis amicos?
 Marmonius fraudes (Gallos quis fallere possit?) 445
 Praesensit, longe motus et prospicit omnes
 Dissimulare nefas, fraudes artesque Senatus,
 Una cui in Gallos cura est excire tumultus.
 Nunc vestrum imperium quocirca abolere necesse est:
 Iura togae sistant, vestri nomenque Senatus 450
 Ius nullum posthac vobis non ulla potestas
 Consiliumque accire nefas: sunt iura soluta“.

Prilog 2. Sorkočevićev autobiografski zapis, zaključen s 1808. godinom

Epoche mie
 Matteo Niccolò di Sorgo

Nasce 6. gennaro 1763. giovedì ore 19.

Grammatica – maestro d. Michele Willenick, 1768.

Grammatica – maestro d. Vincenzo Ciumbellich nel Collegio de PP. Gesuiti,
1770.

Umanità – p. Carlo Budardi della Compagnia di Gesù, 1771.

1774. umanità – d. Leonardo Gaudio nominato dal Senato

1775. rettorica – d. Giorgio Ferrich e p. Michele Marchetti delle Scuole Pie

48 Pose in armi la soldatesca, come se dovesse suscitarsi la rivoluzione.

1778. scrivano di Dogana – impiego che si conferiva ai giovani nobili dal Maggior Consiglio
1779. filosofia – p. Scipione Breislak delle Scuole Pie
26. gennaio 1781. ingresso nel Maggior Consiglio
26. gennaio 1781. creato nel Maggior Consiglio il giorno dell'ingresso avvocato
26. gennaio 1781. ufficiale alla scritta dell' Armamento
1. marzo 1781. conte a Tarpagn
1782. camerlengo
1783. avvocato 2.
1783. ufficiale alla Scritta della Misericordia
1784. avvocato 3.
1784. doganiere
1784. ufficiale alla Scritta della Misericordia 2.
1785. salinaro
1785. conte a Lagosta
1787. avvocato 4.
1788. alla Scritta della Misericordia 3.
1788. avvocato 5.
1788. alla Scritta dell' Armamento 2.
1788. giugno ambasciatore nominato a voti in Bosnia
1788. sponsali con Maddalena di Niccolò di Bona 20 novembre
1789. nozze li 11 gennaio 1789.
1789. doganiere 2.
1790. avvocato 6.
- salinaro 2.
- al Contrabando de vini
1791. alle cinque ragioni
- conte a Giuppana
1792. avvocato 7.
- stimatore della Dogana
- giusticiere
1793. doganiere 3.
- alla Scritta della Misericordia 4.
1794. pancucolo
- venditor de sali
- all' Armamento 3.
1795. avvocato 8.
- alle cinque ragioni 2.
- al Contrabando de vini 2.

- al Monte di Pietà 1⁴⁹.
1796. Camerlengo
al Monte di Pietà 2.
1797. avvocato 9.
massaro
venditor de Sali 2.
al Monte di Pietà 3.
1798. alle cinque ragioni 3.
al Monte di Pietà 4.
1799. 28. gennaio senatore anni 36 per la morte di Francesco Matteo de Ghetaldi
1799. maggio senatore sindaco nella penisola di Punta col senatore Giovanni Biagio de Caboga provveditore delle guardie di città nella rivoluzione di Canali
1800. giudice del Criminale
procuratore delle monache di S. Catterina
ambasciatore in Bosnia 2.
1801. giudice delle cause civili
1803. conte a Giuppana
ufficiale su i forestieri
ufficiale alla fabbrica degli aquedotti
1804. ufficiale al teatro
rettore della Repubblica in maggio 1.
ambasciatore in Bosnia
1805. ambasciatore in Bosnia
rettore della Repubblica in agosto 2.
1806. senatore inviato al comandante Russo Snaksareff
senatore inviato all'ammiraglio Signavin
senatore deputato a ricever il general Bellegarde
senatore deputato all'Ospedale militare Francese
senatore al Monte di Pietà
procuratore dell'Ospedale Domus Christi
provveditore delle guardie
1807. giudice delle cause civili
1808. senatore incaricato alle conferenze colli Francesi generali Clauzel e Marmont,
e così disgraziatamente dovetti trovarmi all'ultima conferenza allorché nel
giorno 31 Gennaio 1808 il gen. Marmont ci ordinò di convocare il Senato
per poter intimarci il decreto della soppressione.
- Se dai primi momenti nei quali i cittadini di Epidauro cominciarono a rifugiarsi
a Lausi, ove dovevano ben tosto ordinare una qualche forma di governo; rifugio

49 Ispravljeno iz: 3.

cominciato nel 258 dell' era Cristiana; se dunque la libertà di questo territorio deva contarsi da tali tempi, Ragusa avrà esistito anni 1550 governandosi da se e sempre più accrescendosi in estensione e gloria.

Prilog 3. Pjesme Mata Sorkočevića

In nuptiis Paulae filiae cum domino Antonio Martoliza de Cerva epigramma (HR-DADU-276/G 31, LXXXIII/1 (kut. 23): autograf; AMB 1046; ZKD 807)

Patris in digressu filiae ad eandem sermo (ZKD 807)

In nuptiis dominae Marinae Melchioris de Gozze et domini Ioannis Nicolai de Gozze (HR-DADU-62/98; ZKD 807)

In funere egregii patricii viri Petri de Sargo Ioannis Francisci filii (HR-DADU-62/60: autograf; AMB 504; AMB 1602; ZKD 807, dvaput; ZKD 889/VIII)

In funere amici, epigram u smrt Junija Rastića (AMB 1211; tisak: Makušev 1867: 108, necjelovit)

In funere Matthaei Vocativo optimi viri et optimatum amicissimi, dva epigrama (ZKD 807)

Nicolaus de Bona Joannis filius ad Turcarum Imperatorem legatus (AMB 127: autograf; ZKD 807)

In Nicolaum Garmogliesi periurii reum (HR-DADU-276/F 8, 42, XLII, 5; ZKD 807)

In celebratione ludi dicti Cucagna, a Gallis Rachusii peracto die 25. Augusti 1813., scilicet in festo sancti Bartholomaei (HR-DADU-276/F 8, 42, XLII, 5; ZKD 807)

Epigramma, povodom ukinuća bratovštine svetog Roka (ZKD 807)

Veridicum (ZKD 807)

Arrivo de' Francesi a Ragusa (HR-DADU-280/5)

Galli e Stagno eiecti (tisak: Makušev 1867: 275)

Epigramma, inc. Napoleo periit, Lodoica reddita regna (ZKD 807)

Ad patrem Urbanum Lampredi Scholarum Piarum oratorem, poetam et philosophum longe doctissimum (AMB 162; AMB 1635; ZKD 807)

Ad eundem (AMB 1635; ZKD 807)

Ad optimum virum Antonium Liepopilli (ZKD 807)

Amicitia Matthaei Nicolai de Sargo patricii Rhacusini in funere Reverendissimi Praepositi Canonici Domini Petri Milcovich (HR-DADU-276/G 68, CX-CVI/19 (kut. 23): autograf; ZKD 566)

Panegyris emeriti patris concionatoris Ordinis Minorum Anacleti Dubravcich de divo Joseph Beatae Mariae Virginis sponso (ZKD 807)

Pater Urbanus Appendini novi Licei Jadrensis director designatus rhetorices et philosophiae primum professor Ragusii e Ragusa discedit, dva epigrama (AMB 1507; ZKD 807)

In nuptiis Josephi de Weingarten Equitis et Regii Consilarii Aulici, Dalmatiae administratoris cum Anna Optimatis de Speingelfeld [sic] (HR-DADU-276/G 68, CXCVI/20 (kut. 23): prijepis nepoznatoga, vlastoručan Sorkočevićev potpis; ZKD 807)

Per l'arrivo di sua Eccellenza il Signor Governatore, epigram Lilienbergu (AMB 745: autograf)

Nell'occasione della nomina di Monsignor Antonio Giuriceo a vescovo di Ragusa (AMB 1925; ZKD 807; tisak: *Pel solenne ingresso nella sua chiesa dell'illustrissimo e reverendissimo monsignor Antonio Giuriceo vescovo di Ragusa*, Dubrovnik: dalla tipografia Martecchini, 1831)

Al medesimo nel fare l'ingresso nel vescovato (AMB 1925; ZKD 807)

Epigramma, Albertiniju (tisak: *Componimenti per la fausta esaltazione al vescovato di monsignore Benigno Albertini vescovo di Scutari*, Dubrovnik: coi torchi di Pietro-Francesco Martecchini, 1837).

In funere Pii VII. Pontificis Optimi Maximi, pet epigrama (AMB 1504; AMB 1600; ZKD 807)

Sacer divi Francisci Ordinis Minorum parentis tumulus sub Optimi Maximi Pii pontificatu detectus epigramma (AMB 1504; ZKD 807)

In inventione urnae Sancti Francisci Assisiensis hymni (AMB 1545; AMB 1818; ZKD 807)

Miraculum quod divus Bonaventura in vita sancti patris Francisci de Giralduino iuvene commemorat in insula Jupanae seu Tauridos obtigit (ZKD 807)

Adspiratio ad Iesum e Soliloquiis sancti Augustini (ZKD 807)

Adspiratio ad Divam Virginem Mariam (ZKD 807)

Adspiratio ad archangelum Michaellem (ZKD 807)

Paraphrasis in illa verba ad sanctum Dominicum: „O, spem miram 8. 8.“ (ZKD 807)

3389/viii
28

Illmi. ex Ecclia. Sig. Sig. R. mi. Coloni.

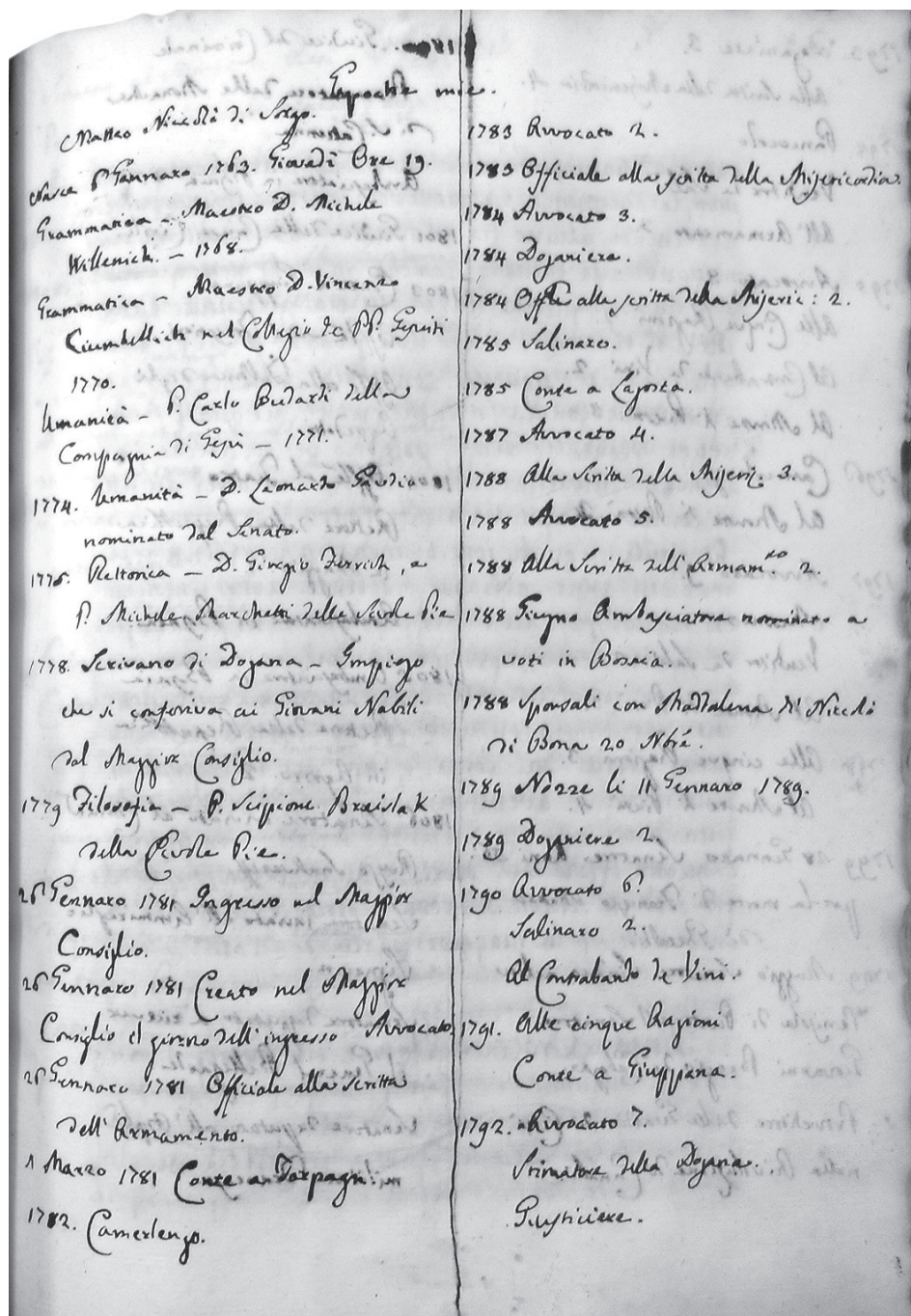
Avevo il Cap.^o Catricida avuta la notte dopo il naufragio di recuperare molti, e diversi capi di mercanzie, mi fu suggerito, che avendo egli naufragato nei luoghi della mia giurisdizione spettino a me due per cento del valore delle merci recuperate. So quantunque sappia che questo diritto sia anche sostenuto da varii esempi accaduti sotto le giurisdizioni di diversi Conti; pure per assicurarmi della verità d'un tal diritto, d'inzanto per non promuovere al Capitano una pretensione la quale per non dovere esser ragionevole, è creduto mio dovere d'avanzare la presente all'E. V. affine disponano, quale debba essere la mia condotta in questa occasione. Lo scatto dell'E. V. valerà tanto per dar norma a me, quanto anche per l'ingresso ad altri Conti. E con tutta rassegnazione, e stima mi dico

Dell'E. V. R. V.

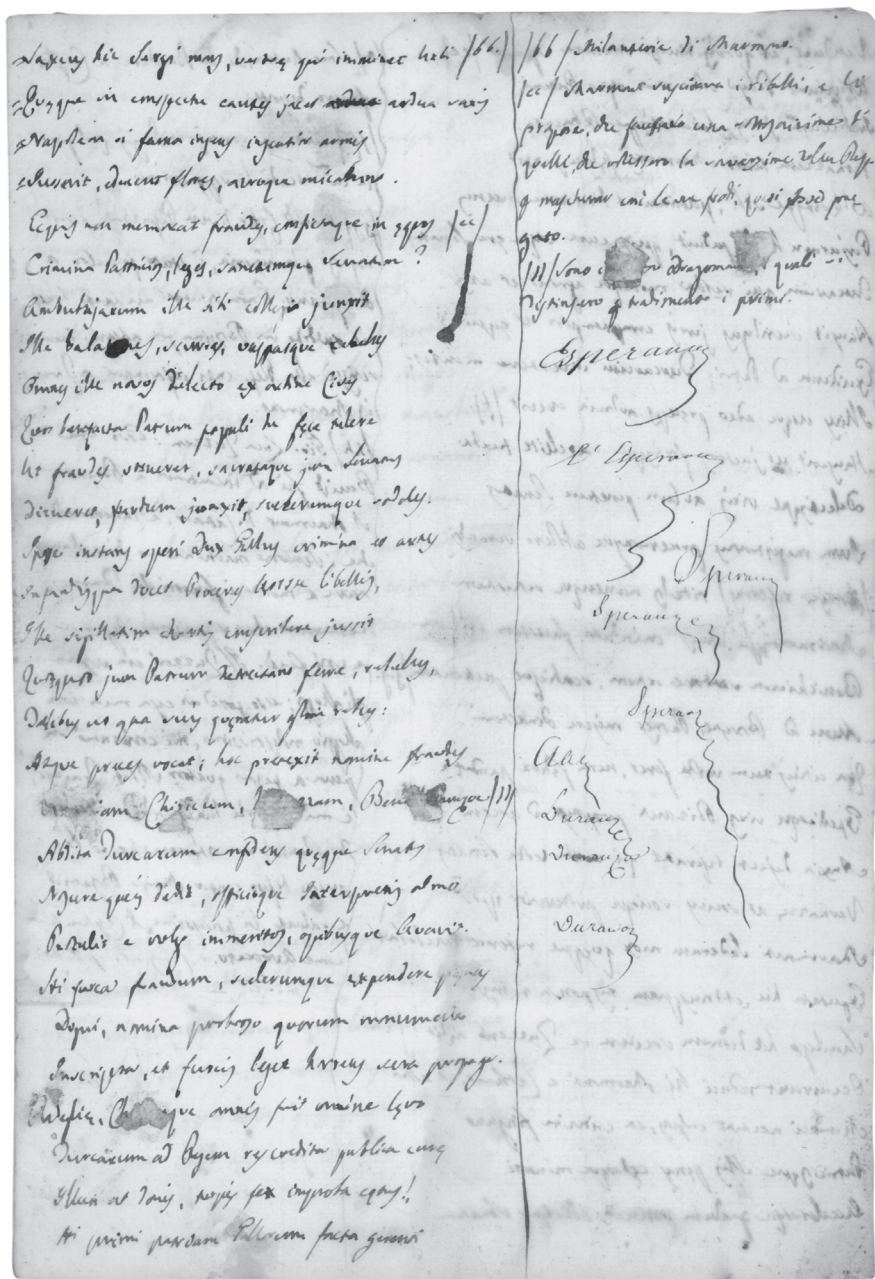
Šipano li 13 Giugno 1791.

On. G. Serat.
Chato di Nicc. Long. Conte

Slika 1. Pismo Mata Sorkočevića dubrovačkoj Vladi (Šipan, 1791.)
HR-DADU-7.3.8 Diplomata et acta, 18. stoljeće, sv. 197, 3389/8, 28.

Slika 2. Sorkočevićev zapis *Epoche mie*
 AMB 246, Liber croceus, fol. 355r.

Slika 3. Autograf pjesme *Arrivo de'Francesi a Ragusa*, s vidljivim oštećenjima na mjestima gdje se nalaze imena suvremenika

HR-DADU-280/5, Osobni arhivski fond Miho Messi, Pjesma o dolasku Francuza u Dubrovnik i druge latinske, talijanske i francuske pjesme, fol. 5r.

IZVORI I LITERATURA:

Arhivski izvori:

Državni arhiv u Dubrovniku (Hrvatska)

HR-DADU-7 Acta et diplomata

HR-DADU-62 Uspomene, kronike, dnevnici, razni spisi Dubrovačke Republike (Memoriae)

HR-DADU-257 Obiteljski arhivski fond Čingrija

HR-DADU-276 Osobni arhivski fond dr. Ernest Katić

HR-DADU-280 Osobni arhivski fond Miho Messi

Državni arhiv u Zadru (Hrvatska)

Knjižnica, rkp. 84 Memorie storiche riguardanti la famiglia Hajtilovich di Ragusa

Arhiv Dubrovačke biskupije u Dubrovniku (Hrvatska)

Matica vjenčanih, župa Dubrovnik – Grad, 6 (1778-1821)

Arhiv Male braće u Dubrovniku (Hrvatska)

AMB 127 Zbornik duhovnih pjesama

AMB 246 Liber Croceus

AMB 251 Annali della città di Ragusa; Slade Dolci, Sebastijan, *De origine urbis Ragusinae diatriba*

AMB 919 Catalogo delle famiglie nobili di Ragusa

Znanstvena knjižnica u Dubrovniku (Hrvatska)

ZKD 807 Sorkočević, Mato Nika: Poemata

ZKD A-III-28 D. Iustiniani imperatoris Corpus iuris civilis (Digestum vetus, Infortiatum, Digestum novum, Codex, Volumen parvum), Lion: Hugues de la Porte, 1545. – 1550.

Arhiv HAZU u Zagrebu (Hrvatska)

AHAZU II. a. 34 Annali della nobilissima Republica di Ragusa

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (Hrvatska)

NSK R 5312 Buća, Vladislav, L' ambasceria per la repubblica di Ragusa alla Porta Ottomana

NSK R 6398 Sorkočević Sörgo, obitelj: Šest obiteljskih isprava

Österreichische Nationalbibliothek u Beču (Austrija)

Cod. Ser. n. 4747 Index zu den Statuten der Stadt Ragusa

Literatura:

Appendini, Urbano. *Urbani Appendini cler. reg. scholarum piarum et in Lyceo Ragusino philosophiae ac matheseos professoris carmina; accedunt selecta illustrium Ragusinarum poemata*. Dubrovnik: Typis Martecchinianis, 1811.

Barić, Lidija. „Latinske pjesme Mata Sorkočevića“. Diplomski rad, mentorica: Irena Bratičević. Sveučilište u Zagrebu, 2020.

Bersa, Josip. *Dubrovačke slike i prilike: (1800. – 1880.)*. Dubrovnik: Matica hrvatska Dubrovnik, 2002.

Bratičević, Irena. „Latinsko prigodno pjesništvo u Dubrovniku u 19. st.“, *Latina et Graeca* 8 (2005), 15-29.

Bratičević, Irena. „Epigrami Marina Zlatarića“. *Perivoj od slave: zbornik Dunje Fališevac*, ur. Tomislav Bogdan i dr., 43-52. Zagreb: FF press, 2012.

Bratičević, Irena. „Latin poets in late eighteenth- and nineteenth-century Dubrovnik“. *Neo-Latin contexts in Croatia and Tyrol: challenges, prospects, case studies*, ur. Neven Jovanović i dr., 139-158. Wien: Böhlau Verlag, 2018.

Cerva, Serafin Marija. *Prolegomena za Svetu dubrovačku metropoliju*. Priredio, preveo i uvodnu studiju napisao Relja Seferović. Zagreb; Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2012.

Componimenti per la fausta esaltazione al vescovato di monsignore Benigno Albertini. Dubrovnik: Pietro-Francesco Martecchini, 1837.

Crijević, Ilija. *De Epidauro / O Epidauro*, prev. Zrinka Blažević. Dubrovnik: Dubrovačke knjižnice, 2020.

Čučić, Vesna. *Posljednja kriza Dubrovačke Republike*. Zagreb – Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti – Matica hrvatska, Ogranak, 2003.

Ćosić, Stjepan; Vekarić, Nenad. *Dubrovačka vlastela između roda i države: salaman-*

kezi i sorbonezi. Zagreb; Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti, 2005.

Ćosić, Stjepan. „Administrativna struktura i plaće službenika Dubrovačke Republike (1700. – 1808.)“. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 38 (1996), 129-156.

Ćosić, Stjepan. *Dubrovnik nakon pada Republike (1808. – 1848.)*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU, 1999.

Ćosić, Stjepan. „Luko Stulli i dubrovačka književna baština“. *Analiz Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 41 (2003), 259-286.

Ćosić, Stjepan. „Slom Dubrovačke Republike prema iskustvima suvremenika“. *Kolo* 2 (2008), 129-146.

Dračevac, Ante. „Dubrovačka katedrala“. *Izabrane studije*, prir. Vinicije B. Lupis, 101-139. Ston: Matica hrvatska, Ogranak Ston, 2016.

Foretić, Miljenko. „U procijepu prodora novih ideja i realiteta dubrovačke zbilje“, *Dubrovačka Republika i Francuska revolucija*, ur. Miljenko Foretić, 13-28. Dubrovnik: Matica hrvatska, 1996.

Gučetić, Vladislav. *De casibus domus atque familię suę carmen allegoricum*, priredio Darko Novaković. Split: Književni krug Split, 2018.

Ivić, Ines. „Crkva Petilovrijevnaca u Dubrovniku“. Diplomski rad, mentorica: Ana Marinković. Sveučilište u Zagrebu, 2015.

Jovanović, Neven. „Two Gentlemen-translators from Nineteenth-century Dubrovnik“. *Latin et littérature néo-latine au XIXe siècle: pratiques et représentations*, ur. Christophe Bertiau i Dirk Sacré, 135-157. Turnhout: Brepols, 2020.

Kasumović, Ivan. „Dubrovački pjesnici u XIX. vijeku prije ilirskoga preporoda“. *Školski vjesnik* 11 (1904), 119-122, 633-635, 857-860.

Kasumović, Ivan. „Pjesme Urbana Appendinija i s njima izdana antologija dubrovačkih latinskih pjesnika“. *Rad JAZU* 174 (1908), 1-116.

Kaznačić, Ivan August. *Biblioteca di fra Innocenzo Ciulich nella libreria de' RR. PP. Francescani di Ragusa*. Zadar: Tipografia Governiale, 1860.

Lazarević, Ivana. *Vlasteoske kuće u gradu Dubrovniku 1817. godine*. Zagreb; Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2014.

L' Epidauritano: giornale cattolico e greco per l' anno 1863.

Lupić, Ivan; Bratičević, Irena. „Jaoh, a sada sve je inako': o kritičkoj izdaji Gundulićeva *Osmana*“. *Colloquia Maruliana* 26 (2017), 89-155.

Lupis, Vinicije B. „Dvije crtice iz dubrovačke likovne baštine“. *Dubrovački horizonti* 42 (2003), 74-80.

Lupis, Vinicije B. „Dubrovčani u iseljeništvu poslije pada Republike“. *Povijesni prilozi* 36 (2009), 161-183.

Makušev, Vikentij Vasiljevič. *Issledovanija ob istoričeskikh pamjatnikah i bytopisateljah Dubrovnika*. Sankt Peterburg: Tip. Imp. Akademii nauk, 1867.

Marić, Voljena. „Rukopisna ostavština Antuna Petra Liepopillija u Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku“. *Latina et Graeca* 27 (2015), 37-59.

Martinović, Ivica. „Latinski i latinisti u XIX. stoljeću“. *Hrvatska i Europa: kultura, znanost i umjetnost*, sv. 4: *Moderna hrvatska kultura (od preporoda do moderne)*, ur. Josip Bratulić i dr., 285-303. Zagreb: Školska knjiga, 2009.

Mitić, Ilija. „Orlandov stup u Dubrovniku“. *Anali Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 10-11 (1966), 233-254.

Pederin, Ivan. „Uloga Innocenza Čulića u gospodarskoj, kadrovskoj i socijalnoj politici nove vlasti u Dubrovniku (1806-1818)“. *Dubrovnik* 32 (1989), 12-51.

Premierl, Daniel. „Stoljeće opremanja barokne katedrale“. *Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku*, ur. Katarina Horvat Levaj, 215-269. Dubrovnik; Zagreb: Gradska župa Gospe Velike; Institut za povijest umjetnosti, 2014.

Sivrić, Marijan. *Migracije iz Hercegovine na dubrovačko područje od potresa 1667. do pada Republike 1808. godine*. Dubrovnik: Državni arhiv; Mostar: Biskupski ordinarijat, 2003.

„Sorgo, Matthäus“. U: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, sv. 36, 28. Beč: Aus der kaiserlich-königlichen Hof-und Staatsdruckerei 1878.

Stanojević, Predrag. *Kraj književnosti starog Dubrovnika*. Beograd: Filološki fakultet; Narodna knjiga, 2002.

Stojan, Slavica. *Vjerenice i nevjernice: žene u svakodnevici Dubrovnika (1600-1815)*. Zagreb; Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2003.

Šematizam Dubrovačke biskupije, ur. Ivan Šimić. Dubrovnik: Dubrovačka biskupija, 2011.

Timoni, Giovanni. „Izvištaji austrijskoga diplomatskog predstavnika u Dubrovniku“. *Kolo* 2 (2008), 159-176.

Tvrtković, Tamara. „Žena, majka, kraljica’: kratak pregled mizoginije u djelima antičkih autora i hrvatskih latinista“. *Musarum cultus – Zbornik radova u čast Marini Bricko*, ur. Petra Matović i Nino Zubović, 145-171. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – FF press, 2019.

Vekarić, Nenad. *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 3: *Vlasteoski rodovi (M – Z)*. Zagreb; Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2012.

Vekarić, Nenad. *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 6: *Odabrane biografije (Pi – Z)*. Zagreb; Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2015.

Vekarić, Nenad. *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 7: *Genealogije (A – L)*. Zagreb; Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2016.

Vekarić, Nenad. *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 8: *Genealogije (M – Z)*. Zagreb; Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2017.

Vojnović, Kosta. „Dodatak raspravi: Državni rizničari republike Dubrovačke“. *Starine JAZU* 28 (1896)

Vojnović, Lujo. *Pad Dubrovnika*, 2 sv. Zagreb: piščevo izdanje, 1908.

Mato Sorkočević and his poem about the arrival of the French in Dubrovnik

Summary

A manuscript of an anonymous Latin poem about the arrival of the French army in Dubrovnik in 1806 and the abolition of the Dubrovnik Republic in 1808 is preserved in the State Archives in Dubrovnik in the Personal archive fund of Miha Messi (HR-DADU-280). The 452 Latin hexameters long poem was written in 1813. The paper presents and explains on the basis of material and substantive arguments the thesis that the author of the poem is the Dubrovnik landowner Mato Sorkočević (1763 - 1841), hitherto insufficiently known poet and witness of the last days of the Republic. His biography is supplemented primarily by data from his own autobiographical record preserved in a copy of the *Liber Croceus* (Archive of the Franciscan monastery “Friars Minor” in Dubrovnik 246), and then on the basis of other collected manuscript witnesses, who speak of his learned, primarily historical interests.

The Latin poem gives Sorkočević’s retrospective of the period from 1806 to 1808, in which the turning points for the history of the Dubrovnik Republic took place: the entry of Napoleon’s army into the city, the Russian-Montenegrin siege, cooperation - according to Sorkočević - of local citizens with the French, dissolving of the Senate and fall of the Dubrovnik Republic. Sorkočević narrates the events chronologically, framing them in an epic poem. At the same time, he does not enter into in-depth considerations of the causes of the events, but shifts the blame

for the fall of Dubrovnik under French rule to a part of the bourgeoisie with the explicit mention of the name, exposing it to fierce criticism and satire. This poem, as a direct and intriguing testimony to the fateful events that befell Dubrovnik at the beginning of the 19th century, is worth adding to the hitherto known narrative and literary reports on the collapse of the Dubrovnik Republic, and give a more prominent place in the history of Latin literature of old Dubrovnik thanks to Mato Sorkočević.

Keywords: Mato Sorkočević, Dubrovnik, Dubrovnik Republic, French occupation, neo-Latin literature, Croatian literature, manuscript